

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Φαίδωνος Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ Πολιτισμός. Ἐκδόσεις Παπαζήση, ὄδ. Φειδίου 16, Ἀθήναι. Τόμος Α': Μέρος I: Μνημεῖα τοῦ λόγου, σχήματα, προλήψεις, σελ. 231 μετὰ τριῶν πινάκων καὶ φωτογραφιῶν. Μέρος II, σ. 290. Τόμος Β': Μέρος I: Ἑορταὶ καὶ πανηγυρισμοί, ἔργα εὐποιίας, ἐπαγγέλματα καὶ μικροεμπόριον, σελ. 283 μετὰ δύο πινάκων φωτογραφιῶν. Μέρος II: Περὶ τὰ βυζαντινὰ φορέματα, οἰκιακὰ ἐπιπλά καὶ σκεύη, αἱ πάνδημοι γυναῖκες, ὁ βίος μιᾶς Βυζαντινῆς, σελ. 237, μετὰ πέντε πινάκων φωτογραφιῶν.

1. Τὸ ἀπὸ μακροῦ ἐξαντληθὲν μνημειῶδες ἔργον τοῦ ἀοιδίμου Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ Φαίδωνος Κουκουλέ «Βυζαντινῶν βίος καὶ Πολιτισμός», ἤρξατο ἀνατυπούμενον εἰς Β' (φωτοτυπικὴν) ἔκδοσιν, τῇ εὐγενεῖ φροντίδι καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ ἐπὶ μίαν δωδεκαετίαν διευρύναντος τὰς σπουδὰς του ἐν Παρισίοις εὐπαιδευτοῦ υἱοῦ του Ἰωάννου Φαίδωνος Κουκουλέ. Ὁ υἱὸς Κουκουλέ, εἰδικευθεὶς ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιστημονικῷ κλάδῳ τοῦ ἀιδιωτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν, τοῦ τόσον σπουδαίως προαχθέντος ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου πατρὸς του, ἔκρινεν ὅτι ὤφειλε νὰ μὴ στερῆσθαι καὶ τοὺς νεωτέρους φιλομαθεῖς νέους, τοὺς περὶ τὴν Βυζαντινὴν καθόλου Ἱστορίαν καὶ Γραμματείαν μέλλοντας ν' ἀσχοληθῶσι, τῆς δυνατότητος ν' ἀποκτήσωσι καὶ οὗτοι τὸ πρωτοποριακὸν καὶ πράγματι μνημειῶδες πολύτομον τοῦτο σύγγραμμα. Ἐκ τῶν ἑξ ὀγκωδῶν τόμων τοῦ ὅλου ἔργου ἀνετυπώθησαν οἱ δύο πρώτοι τόμοι, ἐκ δύο μερῶν ἕκαστος συγχευόμενοι.

2. Κρίνομεν, διὰ τοὺς νέους κυρίως, ὅτι λίαν κατατοπιστικὴ καὶ ἐνημερωτικὴ εἶναι καὶ ἡ ἀπλή μνεία τοῦ περιεχομένου ἑκάστου τόμου καὶ ἑκάστου μέρους. Ἡ ἀνυπολόγιστος ἀξία τοῦ ἔργου εἶχεν ἤδη κατὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν ἐν ἔτει 1948 τῆς σειρᾶς Collection de l' Institut Français d' Athènes διεθνῶς κριθῆ καὶ ἀναγνωρισθῆ. Πᾶσα περαιτέρω ἀξιολόγησις θ' ἀπετέλει ὄψιμον διακρήρυξιν γνωστοῦ ἀντικειμένου. Τὸ μόνον, τὸ ὅποιον δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀφεθῆ ἀπαράτηρον εἶναι, ὅτι ὁ ἱκανὸς υἱὸς Κουκουλέ, ὁ ἐπιμελούμενος τῆς ἐκδόσεως, παρέλειψε νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν μετὰ ἐν τέταρτον αἰῶνος ἐπανάκδοσιν τοῦ ἔργου τοῦ πατρὸς του καὶ νὰ σημειώσῃ ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ τὰ νεώτερα ἔργα, ἅτινα ἕκτοτε ἐδημοσιεύθησαν, σχεσίαν ἔχοντα πρὸς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν Βυζαντινῶν. Ἀκόμῃ καὶ τὰς διὰ τὸ ἔργον δημοσιευθείσας κρίσεις εἰς τὰ διεθνοῦς κύρους Περιοδικά, ἡμέτερα καὶ ξένα, τὰ ἀσχολούμενα κυρίως περὶ τὴν Βυζαντινὴν Ἱστορίαν καὶ Γραμματείαν κλπ. Ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα, ὅπως ἐν Παραρτήματι τοῦ τελευταίου τόμου συμπεριληφθῶσι τὰ παραλειφθέντα.

3. Ἴδου νῦν καὶ τὰ περιεχόμενα ἑκάστου τόμου: Τόμος Α': Μέρος ἢ Τεῦχος Α': Πρόλογος, βραχυγραφία, βιβλιογραφία (σ. 7-34).—Τὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐγκυκλίου παιδείσεως (σ. 35-137): Τί ἐφόρον οἱ ἐπαύοντες περὶ τῆς κλασσικῆς παιδείας. Ἀπὸ πότε μετέβαινον τὸ πρῶτον εἰς τὸ σχολεῖον οἱ Βυζαντινὸνπαιδεις. Τὸ σχολεῖον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. Ἡ ἐν τοῖς σχολείοις τῶν ἱερῶν γραμμάτων στοιχειώδης διδασκαλία. Ποῖα βιβλία ἀνεγίνωσκον οἱ τῶν σχολείων τῶν πρώτων γραμμάτων μαθηταί. Ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας εἰς τὰ τῶν πρώτων γραμμάτων σχολεῖα. Οἱ κακὸσκοποὶ. Ἡ διάρκεια τῶν μαθημάτων καὶ τὰ διαλείμματα. Τί ἔφερον μεθ'

ἐαυτῶν οἱ μαθηταὶ μεταβαίνοντες εἰς τὸ σχολεῖον. Ὁ διδάσκαλος. Ἡ ἀμοιβὴ τῶν διδασκάλων. Οἱ μαθηταί. Τὸ σχολεῖον καὶ ἡ οἰκογένεια. Αἱ σχολικαὶ ἑορταὶ καὶ διασκεδάσεις καὶ τὰ σχολικὰ ἔξομα. Αἱ σχολικαὶ ποιναί. Ἡ ἐγκύκλιος παιδεύσις. Τὰ ἐν τοῖς σχολείοις τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως διδασκόμενα μαθήματα. Ἡ διάρκεια τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως. Ἡ διδασκαλία τῆς ρητορικῆς. Ἡ φιλοσοφία.— Ἡ τῶν ἀνῆβων τροφή καὶ ἐπιμέλεια (σ. 138-160); Παίδων ἀνατροφή.— Τὰ παιδικὰ παίγνια (σ. 161-224); Παίγνια ἀνδρῶν. Ἡ ἀγάπη τῶν βυζαντινῶν πρὸς τὴν κυβέαν. Οἱ κύβοι καὶ ἡ δι' αὐτῶν παιδιὰ. Πῶς ἔπαιζον τοὺς κύβους. Ἡ τάβλα ἢ τὸ ταβλίον. Πῶς ἐπαίξετο τὸ ταβλίον. Ἡ κυβευτικὴ φρασολογία. Τὸ κυβευτήριον καὶ τὰ παιζόμενα ποσά. Αἱ προλήψεις τῶν κυβευτῶν. Ἡ συμπεριφορὰ τῶν παιζόντων. Αἱ εἰς τοὺς κοττίζοντας ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβαλλόμεναι ποιναί. Ὁ ἀστραγαλισμὸς. Ἡ πεττελα. Τὸ ζατρίκιον. Ἡ ὦκα. Τὰ χαρτιά. Ἡ ὀρυγία. Πίναξ λέξεων.

4. Τόμος Α': Μέρος ἢ Τεῦχος Β': Ἄσματα (σ. 5-41); Τὰ παιδικὰ ἔξομα. Ἡγάδια καὶ βουκαλήματα. Τὰ ἐρωτικά ποιήματα καὶ ἔξομα. Τὰ κατὰ τὰς διασκεδάσεις ἔξομα. Τὰ ἔξομα τοῦ χοροῦ. Τὰ μυρολόγια. Τὰ ἐργατικά ἔξομα. Τὰ σκωπτικά ἔξομα. Τὰ ἐπικά ἔξομα.— Αἱ παροιμίαι (σ. 42-63);— Τὰ ἀινίγματα (σ. 64-86);— Τὰ σχήματα (σ. 87-122): Ἐκφρασις αἰσθημάτων καὶ ψυχικῶν διαθέσεων. Δεήσεως σχήματα. Ἡ διὰ τῶν δακτύλων ἀρίθμησις. Νομικῶν σχέσεων σχήματα. Συμβολικὰ σχήματα. Τὰ χαιρετιστήρια σχήματα. Ἡ διὰ σχημάτων γλώσσα. Σεβασμοῦ καὶ τιμῆς ἔνδειξις. Δεισιδαιμονίας σχήματα. Διάφορα ἄλλα σχήματα.— Προλήψεις, δεισιδαιμονίαι καὶ μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι τῶν Βυζαντινῶν (σ. 123-276): Προλήψεις, δεισιδαιμονίαι καὶ μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐπεκράτουν καθ' ὅλην τὴν Βυζαντινὴν περίοδον. Ἡ στάσις τῶν νουνεχῶν ἀπέναντι τῶν πιστευόντων εἰς τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας καὶ τῶν ἀσκούντων τὰ μαγικά. Ἡ ἐθνικότης τῶν ἀστρολόγων, μάντεων καὶ μάγων. Ἡ ἀστρολογία καὶ ἡ εἰς αὐτὴν πίστις. Παρατηρήσεις ὥρων, ἡμερῶν, μηνῶν καὶ ἐνιαυτῶν. Μαντική. Ἡ ἐκ μετεωρολογικῶν φαινομένων μαντική. Ἡ μαγεία. Αἱ στοιχειώσεως καὶ τὰ τελέσματα. Αἱ ἐπωδαί. Δεισιδαιμονίαι, προλήψεις καὶ μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι. Τὰ περιάπτα. Διάφοροι προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι. Ὑπολείμματα λατρευτικῶν ἐθίμων.— Πίναξ λέξεων (σ. 277/81). Πίναξ κυρίων ὀνομάτων (σ. 282/90).

5. Τόμος Β': Μέρος ἢ Τεῦχος Α': Ἑορταὶ καὶ πανηγυρισμοί (σ. 7-63): Ἐκκλησιαστικαὶ ἑορταὶ. Κοινωνικαὶ ἑορταὶ. Λαϊκαὶ ἑορταὶ ἐθνικὴν ἔχουσαι τὴν ἀρχήν. Αἱ Καλάνδα. Ὁ ἑορτασμὸς τῆς Α' Μαρτίου. Ὁ Μαϊομαῆς. Τὰ Βότα καὶ τὰ Βρυτά. Ἡ ἑορτὴ τῶν Βρουμαλίων. Τὰ Ροζάλια. Τὸ γενέθλιον τῆς πόλεως. Ἐπίσημοι ἑορταί. Τὰ ἐπὶ τῇ βαπτίσει βασιλόπαιδος. Τὸ γενέθλιον τοῦ βασιλέως. Τὸ βασιλικὸν βρουμάλιον. Τὰ κατὰ τοὺς βασιλικοὺς γάμους. Ὁ ἑορτασμὸς τῆς αὐτοκρατορίας. Αἱ ἐπὶ τῷ στεψίμῳ βασιλέως ἑορταί. Οἱ δι' εὐχάριστα γεγονότα πανηγυρισμοί. Τὰ κατὰ τὰς ὑποδοχάς. Ἡ ὑποδοχὴ ξένων ἡγεμόνων καὶ ἡγεμονίδων. Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ βασιλέως. Ἡ ὑποδοχὴ τῆς βασιλικῆς νύμφης. Ἡ κατὰ τὴν ἐπινίκιον πρόοδον ὑποδοχὴ τοῦ βασιλέως Ἡ ὑποδοχὴ τῶν λαυράτων. Ἡ ὑποδοχὴ σεβασμίων προσώπων ἢ ἀντικειμένων.— Ἡ εὐποιία κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους (σ. 64-178): Ἡ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν μέρμινα. Ἡ Ἐκκλησία ὑπὲρ τῶν πτωχῶν. Οἱ ἐπαῖται. Ἡ πρὸς τοὺς ἐν δεσμοῖς φιλοanthρωπία. Ἡ πρὸς τοὺς πρόσφυγας παρεχομένη βοήθεια. Ἡ ὑπὲρ τῶν δούλων πρόνοια. Ὑπὲρ αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν.— Τὰ εὐαγγήϊ δρομὰτα (σ. 128-174): Τὰ ξενοδοχεῖα. Τὰ νοσοκομεῖα. Τὰ λωβοτροφεῖα. Τὰ λοχοκομεῖα καὶ βρεφοτροφεῖα. Ἡ ὑπὲρ ὀρφανῶν καὶ χηρῶν μέρμινα. Αἱ χῆραι. Τὰ πτωχοτροφεῖα. Τὰ γηροκομεῖα. Ἡ διοίκησις τῶν εὐα-

γῶν Ἰδρυμάτων. Τὰ μετανοίας. — Ἐπαγγέλματα καὶ μικροεμπόριον κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους (σ. 179-258): Τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα. Ἡ περὶ τῶν ἀνωτέρω ἐπαγγελμάτων γνώμη τῶν Βυζαντινῶν. Τὰ εὐγενέστερα ἐπαγγέλματα. Τίνες ἤσκουν τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα. Τὰ γυναικεῖα ἐπαγγέλματα. Τὰ ἐργαστήρια. Ποῦ ἔκειντο τὰ διάφορα ἐργαστήρια. Τὰ ἐπαγγέλματα καὶ τὸ ἐμπόριον τοῦ γύρου. Οἱ ἔμποροι καὶ τὰ ἐμπορεύματα. Οἱ προϊστάμενοι καὶ τὸ προσωπικὸν τῶν ἐργαστηρίων. Ἡ ἀμοιβὴ τῶν ἐργατῶν. Ἡ πώλησις τῶν διαφόρων ἄντων. Ἀπὸ τὴν φρασολογίαν τῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ ἐμπόρων. Τὰ μέτρα, τὰ ζύγια καὶ τὰ σταθμὰ. Τὸ παρακαμπάνισμα. Ἡ ἀισχροκέρδεια καὶ ἡ ἀπληστία. Ἡ Κυριακὴ ἀργία.— Πίναξ λέξεων (259-272). Πίναξ κυρίων ὀνομάτων (273-280). Πίναξ ξένων λέξεων καὶ κυρίων ὀνομάτων (281).

6. Τόμος Β': Μέρος ἢ Τεῦχος Β': Περὶ τὰ βυζαντινὰ φορέματα (σ. 5-59): Αἱ ἐπιδράσεις ἐπὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν βυζαντινῶν φορεμάτων. Διαφορὰ τῶν φορεμάτων κατὰ κοινωνικὰς τάξεις καὶ ἐπαγγέλματα. Διὰ τίνων λέξεων ἐχαρακτίζοντο τὰ φορέματα καὶ ἡ στολὴ τῶν Βυζαντινῶν. Ἐκ τίνων ὑφασμάτων κατεσκευάζοντο τὰ φορέματα τῶν Βυζαντινῶν. Τὰ ἀπλά καὶ πολυτελῆ φορέματα. Ὁ χρωματισμὸς τῶν βυζαντινῶν φορεμάτων. Τὰ κοσμήματα καὶ ἐπιρράμματα τῶν βυζαντινῶν φορεμάτων. Τὰ ἐπιρράμματα τῶν φορεμάτων. Τὸ μῆκος καὶ πλάτος τῶν βυζαντινῶν φορεμάτων. Αἱ ζῶναι. Τὰ προσέργια, τὰ κομβία καὶ αἱ πόρπαι. Ποῦ καὶ πῶς ἐφυλάσσοντο τὰ φορέματα.— Οἰκτικὰ ἐπιπλά καὶ σκευὴ (σ. 60-116): Ἡ πολυτελής καὶ ἡ εὐτελής οἰκοσκευὴ. Αἱ κλῖναι καὶ αἱ στρωματὰ. Αἱ τράπεζαι καὶ τὰ καθίσματα. Τὰ κιβώτια καὶ αἱ βιβλιοθήκαι. Οἱ τάπητες καὶ τὰ βῆλα. Αἱ εἰκόνες, τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ὄρολόγια. Τὰ κηροπήγια, οἱ λύχνοι καὶ αἱ λυχνίαι. Τὰ κλωβία. Τὰ ἐπιτραπέζια σκευὴ. Τὰ τοῦ μαγειρείου σκευὴ. Αἱ λεκάναι καὶ τὰ ὑδροφόρα καὶ οἰνηρὰ σκευὴ καὶ ἀγγεῖα. Τὰ καλάθια καὶ αἱ σπυρίδες. Ἄλλα πρὸς οἰκτικὴν χρῆσιν χρήσιμα ὄργανα. Τὰ τοῦ ἀλητοῦ, τῆς ζυμώσεως καὶ τῆς ὑφάνσεως καὶ ταλασίας ὄργανα.— Αἱ πάνδημοι γυναῖκες (σ. 117-162). Ὁ βίος μιᾶς Βυζαντινῆς (σ. 163-218): Ἡ γέννησις καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Βυζαντινῆς. Ἡ θαλάμεισις. Ὁ χωρισμὸς τῶν φύλων. Ἡ ἐκ τῆς οἰκίας ἐξοδος τῶν γυναικῶν. Ἡ συμπεριφορὰ τῶν γυναικῶν. Ἡ γυναικεῖα ἐπίδειξις. Ἡ Βυζαντινὴ καὶ ὁ ἔρωσις. Ἡ γυνὴ καὶ ὁ γάμος. Ἡ παλλακεία. Αἱ συνείσακτοι. Ἡ συμπεριφορὰ τῶν συζύγων. Αἱ συζυγικαὶ ἐριδεις. Ἡ συζυγικὴ ἀπιστία. Τὸ διαζύγιον. Τὰ οἰκτικὰ ἔργα τῆς Βυζαντινῆς. Τὰ γυναικεῖα ἐπαγγέλματα. Ἡ Βυζαντινὴ ὡς θεραπευτικὴ καὶ ὡς δούλη. Ἡ φιλαρέσκεια τῆς Βυζαντινῆς. Ἡ ἐκτὸς τοῦ οἴκου δρᾶσις τῆς Βυζαντινῆς. Ἡ Βυζαντινὴ καὶ τὸ μοναστήριον.— Πίναξ λέξεων (σ. 219-231). Πίναξ κυρίων ὀνομάτων (σ. 232/4). Πίναξ ξένων λέξεων (σ. 235). Πίνακες φωτογραφιῶν.

7. Ὁ αἰδίδιμος συγγραφεὺς τοῦ μνημειώδους ἔργου τοῦ Φαίδων Κουκοῦλῆς ἐξέθεσεν ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Α' τόμου τὴν μεγάλην ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα, ἣν προσλαμβάνει ἡ γνώσις τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν διὰ τὴν ἀξιολόγησιν τῆς κολοσσιαίας συμβολῆς τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ εἰς ὅλα τὰ μῆχη τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐπιδράσεως τούτου ἐπὶ τῆς πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ ἰδίᾳ τῆς Εὐρώπης. Καὶ τὸ μέγα ἀσφαλῶς ἐπίτευγμα τοῦ πολλὰ μοχθήσαντος σοφοῦ συντάκτου τοῦ μετὰ χεῖρας ἔργου, ἔγκειται κυρίως εἰς τὸ ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρωτοπόρος σκαπανεὺς ἐνδὲς ἄχρι τότε ἥμιστι προαχθέντος κλάδου τῆς Βυζαντινολογίας. Ἐκ τούτου ἀνεκτίμητος δύναται νὰ χαρακτηρηθῇ καὶ ἡ συμβολὴ του διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ «Ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν».

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

R. B a u l è s: L'insondable richesse du Christ. Paris, Cerf, 1971, σσ. 170 (Collection: Lectio divina, No 66), (γαλλιστί).

Εἰς τῶν διακεκριμένων ἐρμηνευτῶν τῆς Κ.Δ. τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας παρουσιάζει εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο μίαν συνθετικὴν θεολογικὴν ἐργασίαν ἐπὶ τῆς πρὸς Ἐφείσους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου. Τὸ βιβλίον δὲν προορίζεται μόνον διὰ τοὺς ἐπιστήμονας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἀγαποῦν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τρέφονται νυχθημερὸν ἐξ αὐτοῦ. Πρέπει νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα ὁ ἰδιάζων χριστοκεντρισμὸς τοῦ ἔργου.

P. B a t i f f o l: L'Église naissante et le catholicisme. Paris 1971. Les éditions du Cerf (σσ. LXVI+502), (γαλλιστί).

Γεγραμμένον πρὸ πεντήκοντα καὶ πλέον ἐτῶν τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ Batiffol ἀφορᾷ εἰς τὴν — ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως — φύσιν καὶ δομὴν τῆς Ἐκκλησίας τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εἰς τὸν μακρὸν πρόλογόν του (σσ. I-LVI) ὁ Καδινάλιος Jean Daniélou τονίζει τὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου τούτου καὶ ὑπογραμμίζει τὴν ἱστορικὴν, πατρολογικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν προσφορὰν τοῦ ἔργου, τὸ ὅποιον, παρὰ τὴν πρόδοον καὶ τὰς ἐρεῦνας εἰς τοὺς τομεῖς αὐτούς, δὲν ἔχει διόλου «γηράσει». Πιρόκειται ὄντως περὶ ἐνὸς κλασσικοῦ ἔργου τῆς δυτικῆς θεολογίας, εἰς ὃ,τι ἀφορᾷ τὰς ρίζας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν διαμόρφωσίν της κατὰ τοὺς 3 πρώτους αἰῶνας.

Y. C o n g a r: L'Église, de Saint Augustin à l'ère moderne. Paris 1970. Les éditions du Cerf (σσ. 477), (γαλλιστί).

Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ γνωστοτάτου καὶ πολυγραφωτάτου συγγραφέως τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐκυκλοφορήθη συγχρόνως εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ γερμανικὴν γλῶσσαν καὶ ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν «Ἱστορία Δογμάτων», ποὺ ἐκδίδει ὁ ἐκδοτ. οἶκος τῶν Παρισίων Cerf (τόμος Γ': Χριστολογία — Σωτηριολογία — Μικρολογία, τεῦχος 3). Ὁ π. Congar κινεῖται μὲ μεγάλην ἄνεσιν εἰς τὴν ὑπάρχουσαν διεθνή βιβλιογραφίαν καὶ ἐπιχειρεῖ εἰς τὸ μετὰ χεῖρας ἔργον του μίαν δογματικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν σύνθεσιν — ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας — διὰ τοὺς χρόνους ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

K. Γ. ΜΠΙΟΝΗΣ

Β α ρ ν ά β α Δ. Τ ζ ω ρ τ ζ ά τ ο υ, Μητροπολίτου Κίτρους, Οἱ Βασικοὶ Θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων, μετὰ ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων. Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου (ἀφ. 126), Ἀθήναι 1972, σελ. 433.

Ὁ μητροπολίτης Κίτρους κ. Βαρνάβας (Τζωρτζᾶτος), συνεχίζων τὴν παραγωγικὴν αὐτοῦ δραστηριότητα, προσέφερεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου τὴν ἐν ὄψει πολυσέλιδον ἐκδοσιν περὶ τῶν βασικῶν θεσμῶν διοικήσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων.

Ἡ ἐκδοσις αὕτη, ἐρχομένη εἰς φάιν μετὰ τὸ ἐν ἔτει 1967 ἐκδοθὲν ἔργον τοῦ ἰδίου περὶ τῆς Καταστατικῆς νομοθεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου (περὶ τῆς ὁποίας βλ. ἐμὴν βιβλιοκρισίαν ἐν «Θεολογία», τόμ. 39, σελ. 285 ἐπ., ὡς καὶ ἐν Balkan Studies, τόμ. 9, τεῦχ. 1, σελ. 209 ἐπ.), συντελεῖ εἰς ὀλοκλήρωσιν σχεδὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταβληθειῶν προσπαθειῶν, ὅπως δοθῇ εἰς τοὺς ἐρευνητάς καὶ τοὺς ἐν γένει ἀσχολουμένους μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα εἰς τὸν χῶρον τῆς Ὁρθοδοξίας

πλήρες τὸ ὕλικόν περὶ τῶν βασικῶν θεσμῶν διοικήσεως τῶν αυτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ἢ ἐν ὄψει ἐκδόσεως περὶ τῶν βασικῶν θεσμῶν διοικήσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων. Τὸ ὕλικόν τοῦτο, μελετηθὲν καὶ συλλεγὲν ἐπὶ τόπου κατὰ τὰς διαφόρους ἐπισκέψεις τοῦ Σεβ. συγγραφέως εἰς ἅπαντα τὰ Πατριαρχεῖα, κατὰ τὰς ὁποίας, ὡς γράφει ὁ ἴδιος εἰς τὸν πρόλογον τῆς ἐν ὄψει ἐκδόσεως (σελ. 10), ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν καὶ τὴν δυνατότητα νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ πλησίον καὶ ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψῃ τὴν ἐν γένει ὀργάνωσιν αὐτῶν, καὶ ἀποδοθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπὸ ἐγκύριων μεταφραστῶν, μερίμνη τοῦ ἰδίου, ὁ ὅποιος ἐπεξεργάσθη καὶ τὴν νομικὴν καὶ ὀρολογιακὴν διατύπωσιν τῶν κειμένων, ἀποτελεῖ πολύτιμον ἀπόκτημα, διότι παρέχει τὴν δυνατότητα πλήρους γνώσεως τῶν ἐν γένει παρ' αὐτοῖς ἰσχυόντων καὶ συγκρίσεως τούτων τόσοσιν πρὸς ἄλληλα, ὅσον καὶ πρὸς τὰ ἰσχύοντα εἰς ἄλλας Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως δίδεται δυνατότης προωθήσεως τῆς συγκριτικῆς ἐρεύνης καὶ μελέτης εἰς τὰ πλαίσια τῆς συγχρόνου καταστατικῆς νομοθεσίας καὶ κανονικῆς τάξεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων καὶ δι' αὐτῶν εἰς εὐρύτερα πλαίσια, διότι, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς καὶ πάλιν τονίζει εἰς τὴν πρόλογόν του (αὐτ. σελ. 9), «αἱ ἐπὶ μέρος θεσμικαὶ διατάξεις ποικίλουν κατὰ Ἐκκλησίαν καὶ κατὰ καιροὺς μεταβάλλονται, σχετιζόμεναι, πρὸς τε ἄλλοις, καὶ πρὸς τὰς ἐκασταχοῦ κρατούσας σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ὡς καὶ πρὸς ἰδιαζούσας περιστατικὰς ἢ τοπικὰς συνθήκας, αἵτινες, μάλιστα, ἔστιν ὅτε συμβαίνει νὰ διαταράσσουν καὶ τὴν ἐναντι τῆς κανονικῆς ἀκριβείας θέσιν αὐτῶν. Εὐνόητον, ὅτι ἢ ἐν τῷ συνόλῳ γνώσις τῶν θεσμῶν τούτων, ἀποτελούντων παρὰ τῇ οἰκειᾷ Ἐκκλησίᾳ θεμελιώδους σημασίας διοικητικὸν κώδικα, ἀποβαίνει ἐκ πολλῶν ἐπόψεων ἐπωφελῆς καὶ ὁπωσδήποτε ἐπαυξάνει τὴν μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν οικειότητα».

Ἡ λίαν ἐπιτυχὴς αὕτη ἐκδοσις, ὡς καὶ ἡ ἐπίσης ἐπιτυχὴς προηγουμένη, ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ μητροπολίτης Κίτρους κ. Βαρνάβας, διδάκτωρ ὢν τῆς Θεολογίας, ἀσχολεῖται καὶ μὲ ἀυστηρῶς νομικὰς μελέτας, προῖόν τῶν ὁποίων ὑπῆρξε καὶ ἡ εἰς τὸ πρόσφατον παρελθὼν δημοσιευθεῖσα ἐργασία του «Περὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἐπὶ τοῦ νομοθετηθέντος ὀρίου ἡλικίας τῶν Ἀρχιερέων, Ἀθήναι 1967», εἰς τὴν ὁποίαν μὲ καλοπροαίρετον διάθεσιν καὶ τρόπον σκέψεως, ὁ ὅποιος προδίδει τὴν νομικὴν του κατάρτισιν, ἀσχολεῖται μὲ ἐποικοδομητικὴν κριτικὴν τῆς σχετικῆς πρὸς κανονικὰ ζητήματα νομολογίας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

Τοιαύτην ἔχων θεολογικὴν κατάρτισιν καὶ νομικὴν ἐμπειρίαν ὁ μητροπολίτης Κίτρους κ. Βαρνάβας, ἐμφανίζεται ὡς ὁ τέλει ἐνδεδειγμένος διὰ τὴν ὑλοποίησιν προσπάθειάς τόσοσιν δυσχεροῦς κατὰ τε τὸ τεχνικὸν καὶ οὐσιαστικὸν αὐτῆς μέρος, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ παρούσα ἐκδοσις, ἡ ὁποία, ὡς ὁ ἴδιος πάλιν τονίζει εἰς τὸν πρόλογον αὐτοῦ (αὐτ. σελ. 10), προορίζεται «πρὸς κάλυψιν γενικῶς ὑφισταμένου κενοῦ καὶ θεραπείαν ἀνάγκης πολλῶσιν προκυπούσης ἐν τε τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει». Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῇ ἡ μνεία καὶ τῆς εἰς τὸν αὐτὸν πρόλογον (αὐτ. σελ. 10) δηλώσεως τοῦ ἰδίου, ὡς δεῖγμα τῆς ἀξίας τῆς ἐν λόγῳ ἐκδόσεως, καθ' ἣν «τῆς ἐργασίας ταύτης, τῆς ὁποίας ἐν οὐδεμιᾷ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὑπάρχει ἀντίστοιχος, ἡ σημασία καθίσταται σήμερον ἔτι μᾶλλον σπουδαιοτέρα, τόσοσιν ἕνεκα τῆς πυκνώσεως τῶν ἐπαφῶν μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ὅσον καὶ ἕνεκα τοῦ ἐνδιαφέροντος, ὅπερ ἐπ' ἐσχάτων ἐπιδεικνύεται διὰ τὴν σπουδὴν ἐν ὑποδηλουμένῃ ἢ καὶ ἐκδήλῳ ἐνίστε νοσταλγία τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως καὶ ζωῆς».

Ὡς γνωστόν, τὰ ἐν γένει αὐτοκέφαλα τμήματα τῆς Ἀνατολικῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἔχουν κοινὴν βάσιν τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς ἐν γένει Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὡς τοῦτο διεμορφώθη τελικῶς διὰ τοῦ β' Κανόνος τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ συνεπληρώθη, ὡς πρὸς ἐπὶ μέρος ζητήματα, ὑπὸ τοπικῶν ὀρθοδόξων μεταγε-

νεστέρων συνόδων. Πέραν τούτου, ἐπειδὴ τὰ αὐτοκέφαλα ταῦτα τμήματα ὑπάρχουν ἐντὸς κρατῶν, ὑπέστησαν τὴν κατὰ τὰς περιστάσεις νομοθετικὴν ἐπέμβασιν αὐτῶν, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ διέπονται οὐσιαστικῶς κατὰ τὰ κύρια σημεῖα τῆς δράσεώς των ὑπὸ τῶν νόμων τῶν κρατῶν τούτων. Ἡ κατάστασις αὕτη, ὀφειλομένη κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ πολιτικοκρατικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον διεμορφώθη ἱστορικῶς εἰς τὰ πλαίσια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ ὡς πρὸς τὰ αὐτοκέφαλα ταῦτα τμήματα τόσον ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ συστήματος τῆς νόμου κρατουμένης πολιτείας (ὡς παρ' ἡμῶν), ὅσον καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ συστήματος τοῦ χωρισμοῦ, τὸ ὁποῖον εἰσῆχθη ἀναφορικῶς πρὸς ταῦτα εἰς τὰς συγχρόνους λαϊκὰς δημοκρατίας. Τοιοῦτοτρόπως τὰ αὐτοκέφαλα τμήματα τῆς Ἀνατολικῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διέπονται σήμερον ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν, τὴν δρᾶσιν καὶ τὴν ἐν γένει λειτουργίαν αὐτῶν ὑπὸ Καταστατικῶν Χαρτῶν, οἱ ὅποιοι, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν κατηρτίσθησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων, διὰ νὰ λάβουν ἀργότερον νομοθετικὸν ἔνδυμα, ἢ ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν κρατῶν, ἐν ἀγνοίᾳ ἢ συνεργασίᾳ μετ' ἐκείνων, δὲν παύουν νὰ ἀποτελοῦν νόμους τῶν κρατῶν τούτων. Εἶναι φυσικόν, κατὰ τὴν κατάρτισιν τῶν ἐν λόγῳ Καταστατικῶν Χαρτῶν νὰ ἐλήφθησαν κατὰ τὸ δυνατόν ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ τοπικαὶ ἰδιομορφφαί πάσης φύσεως, ὡς καὶ τὰ τοπικὰ ἔθιμα καὶ θέσμιμα. Κατὰ ταῦτα τὰ αὐτοκέφαλα τμήματα τῆς Ἀνατολικῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἔχουν μὲν κοινὸν Κανονικὸν Δίκαιον, διαφοροποιοῦνται δὲ κατὰ τὰς περιστάσεις ὡς πρὸς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ μὴ εἶναι πολλακίς δυνατόν νὰ γνωρίζῃ τὸ ἓν εἰς τί διαφέρει ἀκριβῶς τοῦ ἄλλου.

Τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην ἀνάγκην ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ τρόπου διαμορφώσεως τοῦ νομικοῦ πλαισίου, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου κινοῦνται αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ὥστε νὰ καθίσταται προσιτὸς εἰς πάντα ὁ διοικητικὸς αὐτῶν μηχανισμός, ἐπλήρωσεν ἡ ἐν ὄψει ἔκδοσις ὡς πρὸς τὰ Ὁρθόδοξα Πατριαρχεῖα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὀφείλονται χάριτες εἰς τὸν μητροπολίτην Κίτρους κ. Βαρνάβαν, ὁ ὁποῖος ἐπελήφθη τῆς ὑλοποιήσεως τοιαύτης προσπάθειας. Ἄς εὐχρηθῶμεν, ὅπως ἡ ἔκδοσις αὕτη μεταφρασθῇ τόσον εἰς τὰς γλώσσας τῶν αὐτοκεφάλων τμημάτων τῆς Ἀνατολικῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅσον καὶ εἰς τὰς λοιπὰς γλώσσας, ὥστε νὰ καταστῇ κτῆμα τῆς ἐν γένει χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος, μὲ συνέπειαν νὰ γνωρίσῃ αὕτη ἑαυτὴν κατὰ τὰ διάφορα μῆλη της.

Ἡ ἐν ὄψει ἔκδοσις περιλαμβάνει τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς διοικήσεως πάντων τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῶν τάξιν, ἥτοι τόσον τῶν πρεσβυγενῶν (Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων), ὅσον καὶ τῶν νεωτέρων (Ρωσίας, Σερβίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας). Ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ περιεχομένου τούτου, τὸ ὁποῖον ἐκφράζεται ἤδη διὰ τοῦ τίτλου, ἡ ἔκδοσις αὕτη δὲν περιλαμβάνει τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς διοικήσεως τῶν αὐτοκεφάλων τμημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν ἀνυψωθῆ εἰς Πατριαρχεῖα. Κατὰ συνέπειαν οὐδὲν διαλαμβάνεται περὶ τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι Ἀρχιεπισκοπαί, ὡς αἱ Ἐκκλησίαι Κύπρου, Ἑλλάδος (περὶ τῆς ὁποίας ὁμως, ὡς ἐλέχθη, ἐγένετο ἰδία ἔκδοσις), Πολωνίας καὶ Ἀλβανίας, καθὼς καὶ διὰ τὴν Ἰβηρίαν (Γεωργίαν), τῆς ὁποίας ἡ Ἐκκλησία ἰδρύθη τὸν Ε' αἰῶνα κατὰ παραχώρησιν τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, ἐκυρώθη ὑπὸ τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἀνυψώθη εἰς Πατριαρχεῖον τὸ 1010, διὰ νὰ ἐπαναλειτουργησῇ ὡς τοιοῦτον ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν του μορφήν τὸ 1917 μετὰ τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1811 κατάργησίν του ὑπὸ τῆς Ρωσίας. Θὰ ἦτο εὐχρῆς ἔργον, ἐφ' ὅσον ἀνελήφθη ἡ προσπάθεια, νὰ ὁλοκληρωθῇ ἐν συνεχείᾳ τὸ ἔργον καὶ ὡς πρὸς τὰς Ἐκκλησίας ταύτας, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἔχῃ τις ἐνώπιον αὐτοῦ πλήρες τὸ ὕλικόν ὡς πρὸς τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς διοικήσεως πάντων τῶν αὐτοκεφάλων τμημάτων τῆς Ἀνατολικῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην παρατίθενται αὐτούσιοι, ἐκ τοῦ πρωτοτύπου μεταφρασθέντες, οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων, κατὰ τρόπον ὁμως ὥστε νὰ

μὴ μεταβάλληται αὕτη εἰς στερεότυπον συλλογὴν κειμένων. Διότι τῶν κειμένων τῶν βασικῶν θεσμῶν διοικήσεως ἐκάστου Πατριαρχείου (περὶ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μόνον, καθὼς θὰ ἴδωμεν, δὲν παρατίθενται τοιαῦτα κείμενα) προηγῆται, «μετ' ἐπιμελῆ ἔρευναν καταρτισθεῖσα», ὡς τονίζει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸν πρόλογον (αὐτ. σελ. 10), «συνοπτικὴ ἱστορικὴ ἀνασκόπησις περὶ τῶν βασικῶν θεσμῶν διοικήσεως αὐτοῦ, κατατοπίζουσα ἀρχόντως ἐπὶ τῆς ἀπ' ἀρχῆς ἐμφανίσεως καὶ σταδιακῆς ἐξελίξεως τῶν θεσμῶν τούτων ἄχρι τῶν νῦν ἰσχυόντων». Ἄς σημειωθῆ, ὅτι προκειμένου περὶ τῶν Πατριαρχείων Ρουμανίας καὶ Βουλγαρίας ἡ ἱστορικὴ ἀνασκόπησις ἀνετέθη ἀντιστοίχως εἰς τὸν Ρουμῶνον Olimp Caciula καὶ τὸν Βούλγαρον Apostol Mihailov, ἀμφοτέρους ἐλληνομαθεῖς θεολόγους, ἀποδεικνύει δὲ καὶ ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τοῦ μητροπολίτου Κίτρους κ. Βαρνάβα, ὅστις, εἰρήσθω, προσέθεσε τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν, τὴν ὑψηλὴν περὶ ἀντικειμενικότητος ἐπιστημονικὴν συνείδησιν αὐτοῦ. Ἡ ὅλη ἔκδοσις πλαισιοῦται ὑπὸ λεπτομερῶν εὑρετηριακῶν πινάκων, διαιρουμένων εἰς τοὺς ἐν αὐτῇ ἀναφερομένους θεσμοὺς διοικήσεως, εἰς ἀλφαβητικὸν λεξικογραφικὸν εὑρετήριον καὶ εἰς τὰ περιεχόμενα, οἱ ὅποιοι εἶναι κατὰ τοιοῦτον εὐσυνείδητον, σχολαστικὸν καὶ λεπτομερῆ τρόπον συντεταγμένοι, ὥστε νὰ καθιστοῦν ἄνετον τὴν χρῆσιν αὐτῆς. Ὁ συγγραφεὺς δὲν παρέλειψε νὰ παραθέσῃ πλουσίαν βιβλιογραφίαν, ἀλλοδαπὴν τε καὶ ἡμεδαπὴν, τόσον γενικὴν, συντεταγμένην κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν ἐν ἀρχῇ ἐκάστου Πατριαρχείου, ὅσον καὶ εἰδικωτέραν ὑπὸ μορφήν ὑποσημειώσεων καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς διαπραγματευομένης ὕλης, καὶ νὰ συνδυάσῃ αὐτὴν μὲ σειρὰν παραπομπῶν εἰς τὰς πηγὰς τὰς νομικὰς καὶ κανονικὰς, αἱ ὅποια ἔθεμελίωσαν τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν σύγχρονον ἐφαρμογὴν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, κατὰ τρόπον ὥστε ἡ ἔκδοσις νὰ προσλαμβάνῃ μορφήν πλήρους συγχρονισμένου καὶ τεκμηριουμένου ἐπιστημονικοῦ πονήματος. Δέον νὰ σημειωθῆ ἰδιαιτέρως, ὅτι ὁ ἀναγνώστης τῆς ἐν ὄψει ἐκδόσεως θέλγεται ἀπὸ τὴν σαφήνειαν τῆς διατυπώσεως καὶ τὴν κομψότητα τοῦ ὕφους τῆς γλώσσης, τὴν ὅποیان χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφεὺς. Πράγματι, ἡ γλῶσσα, ἄψογος καθαρεύουσα, ἀσυνήθιστος πλέον εἰς τοιαύτην μορφήν καὶ ὡς ἐκ τούτου δυσχερὴς εἰς διατύπωσιν, εὐρίσκει τόσον καλὸν χειριστὴν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ συγγραφέως, ὥστε χαιρεῖ ὁ ἀναγνώστης, διαπιστῶν ὅτι καὶ αὕτη, ὅταν εὐρίσκη καταλλήλους γνώστας καὶ χειριστάς, ἀποτελεῖ θαυμάσιον ἐντύπωμα.

Ἡ ἐπιλόγω ἔκδοσις, πλὴν τοῦ προλόγου, τοῦ ὁποίου ὠρισμένα σημεῖα ἐμνημονεῦθησαν ἤδη, διαιρεῖται εἰς τμήματα ἰσάριθμα πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα, τῶν ὁποίων οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς. Τὸ πρῶτον τμῆμα περιέχει τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς διοικήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Δέον εὐθὺς ἀμέσως νὰ σημειωθῆ ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἐνταῦθα δὲν παρατίθενται σχετικὰ κείμενα καὶ συνεπῶς οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου τούτου ἀναλύονται περιγραφικῶς, διὰ τοὺς λόγους οἵτινες περαιτέρω θὰ ἀναφερθοῦν. Ἐν ἀρχῇ ὑπὸ (Κεφάλαιον) Α' γίνεται ἱστορικὴ ἀνασκόπησις τῶν βασικῶν θεσμῶν διοικήσεως αὐτοῦ, ἡ ὅποια, καίτοι ὁ συγγραφεὺς τιτλοφορεῖ ταύτην «συνοπτικὴν», δὲν παύει ἐν τῇ οὐσίᾳ νὰ εἶναι περιεκτικωτάτη εἰς πληροφορίας βασικῆς φύσεως. Διότι, πράγματι, εἰς 15 σελίδας εὐρίσκει τις τὴν ἱστορίαν τοῦ Πατριαρχείου τούτου ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἀποκομίζῃ ἐναργῆ τὴν εἰκόνα τοῦ τρόπου ἰδρύσεως, ἐξελίξεως καὶ λειτουργίας αὐτοῦ. Ὁ ἀναγνώστης κατατοπίζεται πλήρως, βοηθούσης καὶ τῆς πλουσίας βιβλιογραφίας, ἐπὶ τῆς διοικητικῆς διαρθρώσεως τοῦ Πατριαρχείου τούτου τόσον κατὰ τὸ παρελθὸν ὅσον καὶ ἐσχάτως, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1923 καὶ ἐντεῦθεν, ὅτε καὶ ἤλλαξεν ἡ δομὴ αὐτοῦ διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν πολιτικῆς φύσεως προνομίων. Ὡς τονίζει ὁ συγγραφεὺς (σελ. 29,30), ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως διοικεῖται σήμερον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱερῶν Κανόνων, τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων καὶ ἐθίμων καὶ τινων κατὰ παράδοσιν τηρουμένων ἐκ τῶν προϊσχυσάντων Γενικῶν Κανονισμῶν. Σήμερον δὲν ὑπάρχει Κανονισμὸς ἐγγράφως διατετυπωμένος, διότι, ὡς ὀρθῶς ἀναφέρει ὁ

συγγραφεὺς, μετὰ τὴν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης ἄρσιν τῶν πολιτικῶν προνομίων ἔπαυσεν ἡ ἰσχὺς τῶν παλαιότερων Γενικῶν Κανονισμῶν, μὲ συνέπειαν νὰ περιορισθῇ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρμοδιότητας, τὰς ὁποίας κέκτῃται «ἐκ τῶν ἀκαταλύτων Κανονικῶν διατάξεων». Προσπάθεια καταρτίσεως νέου Κανονισμοῦ, ἀναληφθεῖσα ἐπὶ Πατριάρχου Φωτίου, τὸ 1931, ἀπέβη ἄγονος, διότι τὸ ἐκπονηθὲν σχέδιον Καταστατικῶν, ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀπλῶς Κανονισμοῦ ἀνασυγκροτήσεως τοῦ σώματος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, γενόμενον κατ' ἀρχὴν ἀποδεκτόν, τελικῶς δὲν ἐφηρμόσθη καὶ περιέπεσεν εἰς ἀχρησίαν.

Ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ (Κεφάλαιον) Β' ὁ συγγραφεὺς διαπραγματεύεται περὶ τῶν νῦν ἰσχυόντων θεσμῶν καὶ ὀργάνων διοικήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἐπειδὴ, κατὰ τὰ λεχθέντα, δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὸ ἡδὴ ἔγγραφος Κανονισμὸς, ὁ συγγραφεὺς ἀναγκάζεται νὰ προβῇ εἰς περιγραφὴν τῶν θεσμῶν καὶ ὀργάνων, ὡς ἰσχύοντες βάσει τῶν προεκτεθέντων νομοκανονικῶν στοιχείων. Τοιοῦτοτρόπως περιγράφει τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὸν τρόπον ἐκλογῆς τοῦ Πατριάρχου, τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῶν συνοδικῶν ἐπιτροπῶν, τὴν ὀργανικὴν λειτουργίαν τῶν συνοδικῶν καὶ πατριαρχικῶν Γραφείων, τῶν Ἀρχιεπισκοπῶν καὶ Μητροπόλεων, αἱ ὁποῖαι καὶ ἀπαριθμοῦνται, τόσον αἱ ἐν Τουρκίᾳ ὅσον καὶ αἱ ἐν τῷ ἔξω-τερικῷ ὕψιστάμενοι, τῆς Ἱεραρχίας καὶ τοῦ Κλήρου ἐν γένει. Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται ἐπίσης εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὀφφίκια, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζει πλέον ὡς ἀπλῶς τιμητικά, εἰς τὰς ἐκ τοῦ Πατριαρχείου ἐξαρτωμένας Μονὰς ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν τῷ ἔξωτερικῷ, εἰς τὸν τρόπον ἀσκήσεως τῆς θείας λατρείας ἐντὸς τῶν νῦν ὑφισταμένων ναῶν ἐν Τουρκίᾳ, διότι ἀπαγορεύεται εἰς αὐτὸ ἡ ὕδρσις νέων, εἰς τὴν κοινωνικὴν δρᾶσιν καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ θεολογικὰ γράμματα. Δέον ἐπ' εὐκαιρίᾳ νὰ σημειωθοῦν τὰ ἑξῆς: Ὁ συγγραφεὺς (σελ. 30) χαρακτηρίζει τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὡς νομικὸν πρόσωπον ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐλευθέρας Ἐκκλησίας ἐντὸς θρησκευτικῶς ἀδιαφόρου Κράτους, χωρὶς νὰ προσδιορίζηται ἂν εἶναι ἰδιωτικῶν ἢ δημοσίου Δικαίου, καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει ἂν εἶναι ἔσωτερικῶν (τουρκικοῦ) ἢ διεθνῶν Δικαίου. Γίνεται βεβαίως παγκοίνως δεκτόν, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο εἶναι νομικὸν πρόσωπον δημοσίου Δικαίου. Ὑπάρχει ὅμως ἀντιγωνία μετὰ τὴν μνημονευθεῖσαν συνθήκην τῆς Λωζάννης, ἡ ὁποία κατήργησε τὰ πολιτικὰ προνόμια αὐτοῦ, ἂν εἶναι ἔσωτερικῶν ἢ διεθνῶν δημοσίου Δικαίου νομικὸν πρόσωπον. Κατὰ τὴν γνώμην μου, πρόκειται περὶ νομικοῦ προσώπου δημοσίου διεθνῶν Δικαίου, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἀσκει τοῦτο δικαιοδοσίαν καὶ ἐντὸς τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας, ἐφ' ὅσον ἔχει μητροπόλεις εἰς τὴν Εὐρώπην, Ἀμερικὴν καὶ Αὐστραλίαν, ὡς καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν ὁ συγγραφεὺς, ἀσχολούμενος (σελ. 33) μετὰ τὴν ἐν αὐτῇ δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀναφέρεται εἰς τὰς μητροπόλεις τῶν Νέων Χωρῶν, τῶν ὁποίων ἡ διοίκησις διὰ τῆς Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Πράξεως τοῦ 1928 (ἐκ παραδρομῆς προφανῶς ἀναγράφεται εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην ὅτι πρόκειται περὶ «Τόμου») παρεχωρήθη εἰς τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος. Τὰς Μητροπόλεις ταύτας παραθέτει ἐν τῇ αὐτῇ σειρᾷ μετὰ τὴν ἡμιαυτόνομον Ἐκκλησίαν τῆς Κρήτης (καίτοι, νομίζω, δὲν ὑπάρχει «Ἐκκλησία» ἐν Κρήτῃ, ἀλλὰ ἡμιαυτόνομος ἐκκλησιαστικὴ περιοχὴ) καὶ τὰς Μητροπόλεις τῶν Δωδεκανήσων. Δεδομένου ὅτι ἡ Κρήτη καὶ τὰ Δωδεκάνησα ὑπάγονται ἐκκλησιαστικῶς εὐθὲς εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἡ μετ' αὐτῶν συναριθμησις τῶν Νέων Χωρῶν ἐπιτρέπει νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δέχεται, ὅτι αἱ ἐν αὐταῖς Μητροπόλεις ὑπάγονται κυριαρχικῶς εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ὅτι μόνον ἡ διοίκησις αὐτῶν ἀνήκει ἐπιτροπικῶς εἰς τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος. Σχετικῶς φρονῶ, ὅτι ἐκ τῆς ὀρθῆς ταύτης θέσεως ἐξαρτᾶται αὐτῇ αὐτῇ ἡ ἰκανότης, ἂν μὴ ἐπιβιώσεως, τοῦλάχιστον προβολῆς καὶ ἐνεργείας τοῦ αἰωνοβίου θεσμοῦ, οἷος εἶναι πλέον σήμερον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον, ἀντιθέτως πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ὁρθοδόξιας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐπιδιώκουν τινὲς νὰ καταστήσουν καθαρῶς τουρκικοῦ ἔσωτερικῶν Δικαίου νομικὸν

πρόσωπον. Σημειωτέον, ὅτι καὶ ἡ ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ Ρωσικὴ Ἐξαρχία ἐπαγγέθη τὸ 1971 εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποκοπῆ κατὰ παραχώρησιν αὐτοῦ τὸ 1965, γεγονὸς ὅπερ, ὡς συντελεσθῆν προφανῶς μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ ὑπ' ὄψιν ἔργου, δὲν ἀναφέρεται εἰς αὐτό.

Τὸ δεύτερον τμήμα περιέχει τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Παρατίθεται καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ (Κεφάλαιον) Α' «συναπτικῆ» ἱστορικὴ ἀνασκόπησις ἐξ ἐπτά σελίδων (41-47) μετὰ πλουσίας βιβλιογραφίας, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ κατατοπίζηται ὁ ἀναγνώστης ταχέως ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν νῦν διοικητικὴν κατάστασιν αὐτοῦ. Ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ (Κεφάλαιον) Β' παρατίθενται τὰ κείμενα τῶν βασικῶν Κανονισμῶν διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου τούτου, οἳ εἶναι ὁ Ὁργανικὸς Νόμος (σελ. 49), ὁ περὶ Πατριάρχου, Α' καὶ Β' Διάταξις Πατριαρχικὴ ἐν Συνόδῳ (σελ. 51-59), ὁ περὶ Συνοδικοῦ θεσμοῦ (σελ. 67-73), ὁ περὶ τοῦ Συνταγματικοῦ τῶν Μητροπόλεων καὶ ἐκλογῆς Μητροπολιτῶν (σελ. 74), ὁ περὶ εὐταξίας τοῦ Κλήρου (σελ. 77,78), ὁ περὶ Ἱερατικῆς Διακονίας, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς τὸν διορισμὸν ἐφημερίων, εἰς τοὺς προϊσταμένους καὶ ἀντιπροσώπους, εἰς τὰ καθήκοντα τῶν ἐφημερίων, εἰς τοὺς ἐκ τῶν ἄλλων δογμάτων προσερχομένους, εἰς τὸ βάπτισμα, τὸ χρῆσμα, τὸν γάμον, τὸ εὐχέλαιον, τὸν ἀγιασμὸν καὶ τὰς λοιπὰς τελετάς, εἰς τοὺς ἕξω τῆς Ἐκκλησίας νυμφευομένους, εἰς τὰς κηδεῖας, εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα καὶ εἰς τὴν εὐποιάν, εἰς τὰς τιμητικὰς διακρίσεις, εἰς τοὺς διακόνους, ἱεροψάλτας, ἀναγνώστας καὶ νεωκόρους, εἰς τὰς ἀποδοχὰς τοῦ προσωπικοῦ τῶν ναῶν καὶ εἰς τὴν ἀναστροφὴν καὶ ἀμφίεσιν τῶν κληρικῶν (σελ. 79-94), καὶ ὁ περὶ οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ Πατριαρχείου (σελ. 96-102). Ὁ συγγραφεὺς, ὡς δηλοῖ (σελ. 67), παραλείπει νὰ παραθέσῃ τοὺς κανονισμοὺς περὶ ληξιαρχικῶν καὶ συμβολαιογραφικῶν πράξεων, περὶ συντάξεως διαθηκῶν, περὶ τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου «Ἁγίου Ἀθανάσιου», περὶ τοῦ ἐν παλαιῇ Καίρῳ κοιμητηρίου, περὶ γάμων καὶ διαζυγίων, περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας (ἐξεδιαικῶν ὑπὲρθεσεις οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ δικαίου) καὶ περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὗτοι δὲν ἀναφέρονται εἰς ἀποκλειστικῶς βασικὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις τοῦ Πατριαρχείου τούτου, ὄντες μάλιστα κατὰ τὸ πλεῖστον ἤδη ἄνευ ἀντικειμένου. Οἱ παρατιθέμενοι Κανονισμοί, ὀφειλόμενοι εἰς τὸν Πατριάρχην Μελέτιον Β' (1926-1935), καίτοι δὲν ἔτυχον πολιτειακῆς ἐπικυρώσεως, ἰσχύουν σήμερον, ὡς γράφει ὁ συγγραφεὺς (σελ. 46), ἄνευ οὐσιωδῶν μεταβολῶν.

Τὸ τρίτον τμήμα περιέχει τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας. Καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ (Κεφάλαιον) Α' προτάσσεται πεντασέλιδος συναπτικὴ ὑπὸ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἔννοιαν ἱστορικὴ ἀνασκόπησις (σελ. 105-109), εἰς τὴν ὁποίαν τονίζεται ὁ ἀντικανονικὸς τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου κατὰ τὸ 1899, τῇ ὑποκινήσει τῆς ρωσικῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὸ ἱστορικὸν τοῦτο Πατριαρχεῖον μετεβλήθη ἀπὸ ἐλληνόφωνον εἰς ἀραβόφωνον καὶ σημειοῦνται αἱ ἔκτοτε δυσχέρειαι κατὰ τὰς προσπάθειάς συντάξεως Κανονισμοῦ διοικήσεως αὐτοῦ. Ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ (Κεφάλαιον) Β' (σελ. 111-138) παρατίθεται ὁ ἰσχύων Βασικὸς Κανονισμὸς, ὁ ὁποῖος ἐψηφίσθη ὑπὸ κληρικολαϊκῆς γενικῆς ὀρθοδόξου Συνελεύσεως ἐν Δαμασκῷ τὴν 18ην καὶ 19ην Νοεμβρίου 1955, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ τότε Πατριάρχου Ἀλεξάνδρου Γ'. Ὁ Βασικὸς οὗτος Κανονισμὸς περιέχει ἐν ἀρχῇ τμήμα γενικῶν διατάξεων περὶ τῆς μορφῆς καὶ ἔδρας τοῦ Πατριαρχείου (τοῦτο ἔδρευε, ὡς γνωστόν, νῦν εἰς Δαμασκόν), ὡς καὶ περὶ τῶν εἰς αὐτὸ ἀνηκουσῶν Μητροπόλεων (δέκα ἐννέα ἐν συνόλῳ), ἐν συνεχείᾳ Κεφάλαιον Α' περὶ βαθμῶν τοῦ κλήρου, Κεφ. Β' περὶ ἐκλογῆς Πατριάρχου, Κεφ. Γ' περὶ δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων Πατριάρχου, Κεφ. Δ' περὶ ἐκλογῆς μητροπολιτῶν, Κεφ. Ε' περὶ δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων μητροπολιτῶν, Κεφ. ΣΤ' περὶ Ἱερᾶς Συνόδου, Κεφ. Ζ' περὶ Γενικοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου, Κεφ. Η' περὶ δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων ἱερέων καὶ διακόνων, Κεφ. Θ' περὶ συμβουλίων, γραφείων καὶ δικαστηρίων, εἰς τὸ ὁποῖον προβλέπεται εἰς μὲν τὸ ἄρθρον

91 περίπτωσις ἐφέσεως κατὰ τῶν καταδικαστικῶν ἀποφάσεων τοῦ πρωτοβαθμίου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου, εἰς δὲ τὸ ἄρθρον 92 λειτουργία τόσον πρωτοβαθμίου δικαστηρίου, ὅσον καὶ ἐφετείου, Κεφ. Γ' περὶ Μονῶν, Κεφ. ΙΑ' περὶ τῆς περιουσίας τῶν κληρικῶν καὶ τῶν κληρονομιῶν αὐτῶν, Κεφ. ΙΒ' περὶ συμπληρωματικῶν διατάξεων, καὶ τέλος Κεφ. ΙΓ' περιέχον μεταβατικὰς διατάξεις.

Τὸ τέταρτον τμήμα περιέχει τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Καὶ ἐνταῦθα ἀκολουθεῖται ἡ αὐτὴ τάξις διαπραγματεύσεως τῆς ὕλης. Οὕτως ὑπὸ (Κεφάλαιον) Α' παρατίθεται συνοπτικὴ ἐν τῇ ἐκτεθείσῃ ἐννοίᾳ ἐνεασέλιδος (141-149) ἱστορικὴ ἀνασκόπησις περὶ τῶν βασικῶν θεσμῶν διοικήσεως αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν περιγράφεται ὁ ἀγὼν τοῦ ἐλληνορθόδοξου Πατριαρχείου τούτου νὰ διατηρήσῃ τὰ ἐπὶ αἰῶνων προνόμια αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων ὑπὸ τὸ κράτος τόσον τῆς τουρκικῆς καὶ ἀγγλικῆς, ὅσον καὶ τῆς ἰορδανικῆς διοικήσεως, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ στεφθῇ τελικῶς ὑπὸ ἐπιτυχίας διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἡδῆ ἰσχύοντος Καταστατικοῦ Νόμου, ὑπ' ἀριθ. 27)1958, ὑπὸ τοῦ βασιλέως Χουσεῖν Α' τῆς Ἰορδανίας. Ὁ ἐν λόγω Νόμος καθορίζει ὀριστικῶς εἰς τὸ ἄρθρον 2 αὐτοῦ τὴν σημασίαν τῶν ὄρων «Πατριαρχεῖον» καὶ «Πατριάρχης» Ἱεροσολύμων, ὑπὸ ἐλληνορθόδοξον ἔθνος. Ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ (Κεφάλαιον) Β' παρατίθεται αὐτοῦσις ὁ Νόμος οὗτος ἐκ τριάκοντα πέντε ἄρθρων (σελ. 151-163), ὁ ὁποῖος, πλὴν τοῦ Α' μέρους, περιέχοντος προεισαγωγικὰς διατάξεις, περὶ τινων ἐκ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἡδῆ λόγος, περιέχει Β' μέρος περὶ καθιόντων Πατριάρχου, Γ' μέρος περὶ Ἱερᾶς Συνόδου, Δ' μέρος περὶ Μικτοῦ Συμβουλίου (συγκειμένου καὶ ἐκ λαϊκῶν καὶ κληρικῶν ἰορδανίων), Ε' μέρος περὶ κοινοτικῶν τοπικῶν συμβουλίων, ΣΤ' μέρος περὶ ἐκλογῆς καὶ διορισμοῦ Πατριάρχου, μητροπολιτῶν καὶ ποιμανόντων ἐπισκόπων, Ζ' μέρος περὶ παύσεως τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ τοποτηρητοῦ αὐτοῦ, Η' μέρος περὶ Ἀγιοταφτικῆς Ἀδελφότητος, καὶ τέλος Θ' μέρος περὶ τῶν οικονομικῶν τοῦ Πατριαρχείου. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος περιέχονται καὶ ἕτεραι διατάξεις σχετικαὶ πρὸς τὴν λειτουργίαν τοῦ εἰρημένου Πατριαρχείου.

Τὸ πέμπτον τμήμα περιλαμβάνει τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου Ρωσίας. Οὕτως ὑπὸ (Κεφάλαιον) Α' παρατίθεται καὶ ἐνταῦθα «συνοπτικὴ» ἐπτασέλιδος (σελ. 167-173) ἱστορικὴ ἀνασκόπησις, συντεταγμένη ὑπὸ Ἀθ. Ἀγγελοπούλου, εἰς τὴν ὁποίαν δύνανται ὁ ἀναγνώστης νὰ παρακολουθῆσῃ τὰς διαφόρους φάσεις, τὰς ὅποιαις διήλθεν ἡ ρωσικὴ Ἐκκλησία τόσον ὑπὸ τὸ αὐτοκρατορικὸν ὅσον καὶ ὑπὸ τὸν νῦν κρατοῦν καθεστῶς. Ὡς γνωστόν, τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο κατηργήθη τὸ 1721 ὑπὸ τοῦ τσάρου Πέτρου τοῦ Μεγάλου καὶ ἐπανιδρύθη τὸ 1917, διὰ νὰ διέλθῃ ἕκτοτε ἀπὸ πολλὰς φάσεις, τινὲς τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν λίαν κρίσιμοι δι' αὐτό. Ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ (Κεφάλαιον) Β' παρατίθεται αὐτοῦσις ὁ ἰσχύων ἀπὸ τοῦ 1945 Καταστατικὸς Χάρτης (σελ. 175-185), ὡς ἐτροποποιήθη μεταγενεστέρως. Ὁ Χάρτης οὗτος, ἀποτελούμενος ἐκ 48 μόνον ἄρθρων, ρυθμίζει τὰ σχετικὰ πρὸς τὸν Πατριάρχην, (Α') τὴν Ἱερὰν Σύνοδον (Β'), ἡ ὁποία συγκροτεῖται ἐκ μονίων καὶ περιοδικῶν μελῶν κατ' ἄρθρ. 18, τὰς Ἐπισκοπὰς (Γ') καὶ Ἐνορίας (Δ'). Εὐθύς ἀμέσως παρατίθενται καὶ αἱ κατ' Ἰούλιον 1961 ἐπενεχθεῖσαι τροποποιήσεις εἰς τὸ περὶ ἐνοριῶν μέρος αὐτοῦ (σελ. 182-185).

Τὸ ἕκτον τμήμα περιέχει τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου Σερβίας. Ἡ ὑπὸ (Κεφάλαιον) Α' παρατιθέμενη συνοπτικὴ ὀκτασέλιδος (189-196) ἱστορικὴ ἀνασκόπησις ὀφείλεται εἰς τὸν Ἰ. Ταρνανίδην, περιγράφεται δ' ἐν αὐτῇ ἡ ἐξέλιξις τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, τόσον ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς καθαρῆς ἰστορίας, ὅσον καὶ ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἱστορίας τοῦ συγχρόνου γιουγκοσλαβικοῦ κράτους. Σημειωτέον, ὅτι διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς σημερινῆς Γιουγκοσλαβίας ἡ Σερβικὴ Ἐκκλησία ἀπώλεσε τὴν προνομιοῦχον θέσιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχε πρότερον. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἐφοβήθη, μήπως ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐκφύγῃ τοῦ ἐλέγχου αὐτῆς. Συναφῶς τονίζεται εἰς τὴν ἀνασκόπησιν ταύτην ὁ ἐπιτυχῆς ἀγὼν τῆς ἐν λόγω Ἐκκλησίας κατὰ τῆς συνάψεως

κογκορδάτου τῆς γιουγκοσλαυικῆς κυβερνήσεως μετὰ τοῦ Βατικανοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ παρεχωρεῖτο προνομιακὴ ἐν Γιουγκοσλαυία θέσις εἰς αὐτό, ὡς καὶ αἱ διάφοροι δυσχέρειαί τὰς ὁποίας αὕτη ἐγνώρισεν ἀπὸ τοῦ 1945 καὶ ἐντεῦθεν κατόπιν τῆς καθεστωτικῆς ἐν Γιουγκοσλαυία ἀλλαγῆς. Εἰς τὸ (Κεφάλαιον) Β' παρατίθεται αὐτοῦσιον τὸ ἰσχύον ἀπὸ 6)19 Μαΐου 1947 Καταστατικὸν τοῦ Πατριαρχείου Σερβίας ἐκ 269 ἀρθρων (σελ. 197-266). Εἰδικώτερον εἰς τὸ Κεφάλαιον τοῦτο ὑπὸ Α' παρατίθενται αἱ βασικαὶ διατάξεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ μὲν τοῦ ἀρθρου 1 καθιεροῖ τὴν δογματικὴν καὶ κανονικὴν ἐνότητα μετὰ τῶν λοιπῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἡ τοῦ ἀρθρ. 14 καθορίζει τὰς 24 ἐπισκοπικὰς περιφερείας καὶ ἡ τοῦ ἀρθρ. 15 τὰς ἑξ ἑπαρχίας τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ Β' παρατίθενται τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀρχῶν, τῶν σωμάτων καὶ τῶν ὀργάνων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας τμήματα, ὡς τὸ περὶ Πατριάρχου, τὸ περὶ Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας καὶ τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου, τὸ περὶ Μεγάλου Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου, τὸ περὶ Πατριαρχικῆς Συνελεύσεως, τὸ περὶ Πατριαρχικοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, τὸ περὶ ἐπαρχιακοῦ Ἀρχιερέως, τὸ περὶ Ἐπισκοπικοῦ Δικαστηρίου, τὸ περὶ Ἐπαρχιακῆς Συνελεύσεως, τὸ περὶ Ἐπαρχιακοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, τὸ περὶ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου, τὸ περὶ Ἐφημερίων, τὸ περὶ Ἐκκλησιαστικοκοινοτικῆς Συνελεύσεως καὶ Ἐκκλησιαστικοκοινοτικοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, τὸ περὶ Ἠγουμένου καὶ ἀδελφότητος Μονῆς, τὸ περὶ ἐκκλησιαστικῶν παραπτωμάτων καὶ ποινῶν, τὸ περὶ ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καὶ τέλος τὸ τμήμα τὸ περιέχον τὰς μεταβατικὰς διατάξεις. Ἐν τέλει, ὑπὸ τὸ αὐτὸ Κεφάλαιον παρατίθενται ἀποφάσεις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας ἐν σχέσει πρὸς τινὰς διατάξεις τοῦ ὡς ἄνω Καταστατικοῦ.

Τὸ ἕβδομον τμήμα περιέχει τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου Ρουμανίας. Καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ (Κεφάλαιον) Α' παρατίθεται συνοπτικὴ ἐξασέλιδος (271-276) ἱστορικὴ ἀνασκόπησις, γραφεῖσα, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ὑπὸ τοῦ ρουμάνου θεολόγου Olimp Caciula, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίθεται ἀδρῶς ἡ ἱστορία τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη διῆλθεν ἀπὸ πολλὰς φάσεις καὶ δοκιμασίας, ἴδια κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἡγεμονίας τοῦ Κούζα, ὅποτε καὶ καθηργήθη παντελῶς ἡ ἐλευθερία αὐτῆς. Ἡ ὅλη ἱστορικὴ ἀνασκόπησις καταλήγει εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν λόγῳ τῆς καθεστωτικῆς ἐν Ρουμανίᾳ μεταβολῆς ἐπῆλθε μεταβολὴ καὶ εἰς τὴν ἐν αὐτῇ θέσιν τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας, γεγονὸς ὅπερ, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς νέας δυσχερείας τὰς ὁποίας συνήνητησεν αὕτη, ἐπέβαλε τὴν τροποποίησιν πάσης τῆς παλαιᾶς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας, ἥτις ἐγένετο τελικῶς διὰ τῆς ἐπὶ Πατριάρχου Ἰουστινιανοῦ ψηφίσεως ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, κατὰ τὰς συνεδρίας τῆς 19ης καὶ 20ῆς Ὀκτωβρίου 1958, Καταστατικοῦ Χάρτου, ἐπικυρωθέντος τὴν 23ην Φεβρουαρίου 1949 ὑπὸ τοῦ Προεδρείου τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῆς Ρουμανίας. Ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ (Κεφάλαιον) Β' παρατίθεται αὐτοῦσιον τὸ κείμενον τοῦ Καταστατικοῦ τούτου Χάρτου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Καταστατικὸν περὶ τῆς ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας», ὃ ὁποῖος κατ' ἀρχὴν μὲν περιέχει γενικὰς διατάξεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρεται ἄφ' ἑνὸς μὲν ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας διατηρεῖ δογματικὴν, κανονικὴν καὶ λατρευτικὴν ἐνότητα μετὰ τῆς Οἰκουμενικῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (ἀρθρον 2), ἄφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἀσκειῖται ἔλεγχος τοῦ Κράτους διὰ τοῦ Ὑπουργείου Ὀρθοπευμάτων (ἀρθρ. 4), ἀκολούθως δὲ διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας, τὸ δεύτερον εἰς τὸν κλήρον ἐν γένει, τὸ τρίτον εἰς τὰ διάφορα καθιδρύματα καὶ προσρητημένα εἰς ταύτην, τὸ τέταρτον περιέχει διαφόρους διατάξεις περὶ ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἐκκλησιαστικῶν κτιρίων καὶ ἐν γένει περὶ τῶν οἰκονομικῶν τῆς Ἐκκλησίας (τὸ ἀρθρ. 189 δρίζει ὅτι οἱ μισθοὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπηρετῶν καὶ ὑπαλλήλων καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῶν καθιδρυμάτων, ὡς καὶ αἱ δαπάναι διὰ τὰ ἐπαρχιακὰ καὶ πατριαρχικὰ κέντρα καταβάλλονται ὑπὸ τοῦ κράτους), ὡς καὶ τελικὰς τινὰς διατάξεις. Ὁ Καταστατικὸς Χάρτης, περιέχων 207 ἀρθρα (σελ. 277-320), προβλέπει τέσσαρας

ήθητροπόλεις μὲ δώδεκα ἐν συνῶν ἐπίσκοπας, ἐξ ὧν πέντε ἀρχιεπισκοπαί, καὶ ὄργανα τῆς Ἐκκλησίας, ἐν οἷς βουλευτικά μὲν εἶναι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος (τῆς Ἱεραρχίας καὶ ἡ Διαρκῆς) καὶ ἡ Ἐθνικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Συνέλευσις, ἐκτελεστικά δὲ τὸ Ἐθνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον εἶναι συγχρόνως καὶ ἀνώτατον διοικητικὸν ὄργανον, ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Πατριαρχικὴ διοίκησις.

Τὸ ὄργανον καὶ τελευταῖον τμήμα περιέχει τοὺς βασικοὺς θεσμοὺς διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου Βουλγαρίας. Ἡ ἱστορικὴ ἀνασκόπησις (σελ. 323-328), γραφεῖσα, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ὑπὸ τοῦ θεολόγου Apostol Mihailov, ἀρχεται ἀπὸ τῆς διὰ τοῦ σουλτανικοῦ φιρμανίου τοῦ 1870 (ἀντὶ Πατριαρχικοῦ Τόμου) ἰδρύσεως τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, παραλειπομένων τῶν μέχρι καὶ τῆς αὐτογνώμονος ἀνακηρύξεως τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας εἰς Πατριαρχεῖον προκαλεσάντων ρήξεις μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐξ οὗ ὀρθῶς «χάριν ἱστορικῆς πληρότητος» συμπληροῦται αὕτη ἐν ὑποσημειώσει ὑπὸ τοῦ Σεβ. κ. Βαρνάβα, ὅστις ἐπίσης συνέταξε καὶ τὴν παρατιθεμένην σχετικὴν βιβλιογραφίαν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰς τὴν ἀνασκόπησιν τοῦ Mihailov εὐρίσκει τις ὅλην τὴν νομοθετικὴν ἐν Βουλγαρίᾳ διακείμενην περὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Βουλγαρίας ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος. Ἀκολουθῶς ὑπὸ (Κεφάλαιον) Β' παρατίθεται ὁ ἰσχύων Καταστατικὸς Χάρτης τοῦ Βουλγαρικοῦ Πατριαρχείου, ὁ ὁποῖος, καταρτισθεὶς ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1950, ἀποτελεῖται ἐκ 242 ἀρθρων (σελ. 329-386). Ὁ Καταστατικὸς οὗτος Χάρτης διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἦτοι περὶ ἐκλογῆς Πατριάρχου καὶ μητροπολιτῶν, περὶ Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων διοικήσεως, τὸ δεῦτερον εἰς τὰς ἀρμοδιότητας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἐξουσιῶν καὶ τὸ τρίτον εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Δικαστήρια, ἐν ᾧ περιλαμβάνεται καὶ τμήμα περὶ τῶν οἰκονομικῶν τῆς Ἐκκλησίας

Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἢ ἐν ὄψει λαμπρὰ ἔκδοσις καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Κληρὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔχει εἰς τοὺς κόλπους του συγγραφεῖς ἱκανοὺς νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τοσοῦτον ἐπιτυχεῖς νομικανονικοῦ περιεχομένου ἐργασίας δὲν θὰ παραμείνῃ καὶ δὲν πρέπει νὰ παραμείνῃ ἀπαρατήρητον.

ΚΩΝΣΤ. ΑΝΑΣΤ. ΒΑΒΟΥΣΚΟΣ

Καθηγητῆς τῆς Νομικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Ἄθ α ν α σ ί ο υ Δ. Κομίνη, Πίνακες χρονολογημένων Πατμιακῶν Κωδίκων. Ἐν Ἀθήναις 1968, σσ. ις' + 98 + 176 πίνακες.

Dr. Athanasius D. Komines: Facsimiles of dated Patmian Codices. With an Introduction by Dr. Dionysius A. Zakythinis. English version by Dr. Mark Naoumides. Athens 1970.

Νέος ὄντως ἔπνευσε καὶ δημιουργικὸς ἀήρ εἰς τὰ πράγματα τῆς ἐλληνικῆς παλαιογραφίας διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐξαιρέτου καὶ ἀρτίου κατὰ πάντα τούτου ἔργου ὑπὸ τῆς ἐν Πάτμῳ Ἱερᾶς, Βασιλικῆς, Σταυροπηγιακῆς καὶ Πατριαρχικῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Μέχρι τοῦδε εἰχομεν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκφράζωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην μας διὰ τὴν μερίαις θυσίας φύλαξιν ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Μονῶν τῶν πολυτιμοτάτων κειμηλίων καὶ θησαυρῶν τῆς Ἑλληνορθοδόξου Παραδόσεως. Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Πάτμου ἀνοίγει, πέραν τῆς φυλάξεως, τὸν δρόμον — καὶ μὲ τρόπον ὑποδειγματικῶς ὥραϊον — καὶ τῆς ἐκδόσεως τύποις τῶν ἐν τοῖς Μοναστηρίοις φυλασσομένων θησαυρῶν. Πρέπει δεόντως νὰ ἐξαρθῇ ἐνταῦθα ἡ πρωτοβουλία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πάτμου, εἰς τὴν πρωτοποριακὴν ἐκδοτικὴν τῆς προσπάθειαν, τῆς ὁποίας πρῶτος καρπὸς εἶναι ὁ ὑπὸ ἐξέτασιν τόμος «Πίνακες χρονολογη-

μένων Πατμιακῶν Κωδίκων», ὀφειλόμενος εἰς τὴν μεγάλην ἀγάπην καὶ τὴν πλουσίαν πεῖραν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς Παλαιογραφίας τοῦ πολυγλωσσώτου καὶ λιαν εὐφύμως διεθνῶς ἤδη γνωστοῦ κ. Ἀθανασίου Κομίνη, ὑφηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.

Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι ὁ αὐτὸς τόμος, μετὰ τὴν μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ τὴν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν βράβειυσίν του, ἐκυκλοφορήθη καὶ εἰς ἀγγλικὴν μετάφρασιν, φιλοτεχνηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ βυζαντινολόγου καὶ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Illinois κ. Μάρκου Ναουμίδου. Εἰς αὐτὴν τὴν ἐκδοσὶν διωρθώθησαν μερικὰ μικροαβλεπτήματα τῆς ἐλληνικῆς ἐκδόσεως τοῦ 1968 καὶ προσετέθησαν βιβλιογραφικὰ τινες σημειώσεις καὶ προσθήκαι.

Ἄνευ τῆς παραμικρᾶς διαθέσεως νὰ θίξωμεν ἢ νὰ ὑποτιμήσωμεν ὄσους, παλαιότερον ἢ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἠσχολήθησαν μὲ τὰ θέματα τῆς παλαιογραφίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ κ. Κομίνης τέμνει νέας ὁδοὺς καὶ μεταφέρει εἰς τὴν πατρίδα μας, πρῶτος αὐτός, λιαν ἐπιτυχῶς τὰς συγχρόνους ἐπιστημονικὰς μεθόδους εἰς τὸν σπουδαιότατον τοῦτον κλάδον, αἱ ὁποῖα ἐφαρμόζονται ὑπὸ τῶν διαπρεπῶν ξένων ἐπιστημόνων. Ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου δύναται νὰ προστρέξῃ εἰς τοὺς «Πίνακας» τοῦ κ. Κομίνη διὰ νὰ βεβαιωθῇ ἰδίοις ὕμμασιν. Ἐξ ὧν δὲ εἰς τὸν ἐλληνικὸν καὶ ξένον ἐπιστημονικὸν τύπον εἶδομεν, ἢ παροῦσα ἐκδοσὶς μόνον ὕμνους καὶ ἐγκώμια ἀνεπιφύλακτα γνωρίζει, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τῆς ἀπονομῆς Βραβείου ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν «... εἰς τὸν ὑφηγητὴν Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἀθανάσιον Κομίνην, διὰ τὸ λαμπρὸν ἔργον του κλπ.»

Βασικὸς σκοπὸς τῆς παρουσίσης ἐκδόσεως εἶναι ἡ παρουσιάσις ἐκλεκτῶν δειγμάτων γραφῆς ἐκ τῶν χρονολογημένων Κωδίκων τῶν φυλασσομένων ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ εἰς χφφ Ἰ. Μ. Πάτμου. Τὰ ἐκλεκτὰ δὲ ταῦτα δείγματα δὲν λαμβάνονται τυχαίως ἐκ τῶν φύλλων τῶν κωδίκων, διὰ νὰ δεῖξουν τὴν γραφὴν καὶ μόνον. Ὁ κ. Κομίνης ἐρευνᾷ τὰ περιεχόμενα τῶν κωδίκων καὶ ἀνθολογεῖ τὰ φύλλα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν ἰδιαίτερον πνευματικὸν ἐνδιαφέρον. Οὕτω, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἰς τοὺς παρόντας πίνακας ἔχομεν ἓνα πνευματικὸν καθρέπτην τῆς ἱστορικῆς πορείας καὶ τῆς πολιτιστικῆς ἀνελιξέως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν περίοδον τῶν χιλίων περίπου τούτων ἐτῶν, διὰ τῆς παρουσιάσεως κειμένων θεολογικῶν, ἐκκλησιαστικῶν ἢ τῆς θύραθεν ἐλληνικῆς παραδόσεως, κειμένων τῶν διδασκάλων τοῦ Γένους καὶ τῶν ἄλλων διδασκάλων, χρονικῶν, ἐνθυμήσεων κλπ. Διότι τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν μελέτην τῶν Κωδίκων τῆς βυζαντινῆς περιόδου, ἀλλ' ἐξικνεῖται μέχρι τέλους τοῦ ἰη' αἰῶνος (ἔτος 1798). Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ κόπος τοῦ συγγραφέως ὑπῆρξε μεγαλύτερος, καθ' ὅτι οὗτος ἀπέβλεψεν «εἰς πλειονας σκοπούς», ὡς τονίζει ὁ Καθηγητῆς κ. Ζακυθινὸς εἰς τὸν Πρόλογον, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ βοήθεια, τὴν ὁποίαν θὰ παράσχῃ εἰς τοὺς διδάσκοντας καὶ διδασκομένους — ὡς καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀσχολουμένους καθ' οἷονδῆποτε τρόπον μὲ — τὴν Ἑλληνικὴν Παλαιογραφίαν, θὰ εἶναι μεγαλυτέρα. Οὕτω, διὰ τοὺς 178 πίνακας τοῦ ἔργου, οὔτινες καλύπτουν δέκα περίπου αἰῶνας ἐλληνικῆς παλαιογραφίας, ὁ συγγραφεὺς μᾶς πληροφορεῖ λεπτομερῶς — μὴ φειδόμενος χρόνου καὶ κόπου — καὶ παρέχει τ' ἀπαραίτητα παλαιογραφικὰ καὶ κωδικολογικὰ στοιχεῖα, ἦτοι: τύπον γραφῆς, τίτλους, σχόλια, ἀρχικὰ γράμματα, καλλιτεχνικὴν διακόσμειν, χαρακώσεις, ὕλην χειρογράφων, βαθμὸν ἐπεξεργασίας, φθοράς, βιβλιοδεσίαν, τετράδια, ἀριθμησίν των, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν, ὡς ἐκ τοῦ σύνεργου, τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος χφφ. Κατὰ σειρὰν δὲ εἰς τὴν «Περιγραφὴν τῶν Κωδίκων» (σσ. 1-78), μᾶς δίδει ἀριθμὸν καὶ χρονολογίαν ἐκάστου κώδικος, σύντομον ἐξωτερικὴν περιγραφὴν, βραχεῖαν δῆλωσιν τοῦ περιεχομένου, βιβλιογραφικὰ καὶ ποικίλα ἄλλα σημειώματα, χρονικὰ καὶ ἐνθυμήσεις, καὶ ἐπιλογὴν τῆς ἐπὶ τοῦ κώδικος ἢ τῶν θεμάτων του βιβλιογραφίας. Ἐν συνεχείᾳ (σσ. 81-95), ὁ κ. Κομίνης δημοσιεύει τὰ Γενικὰ Εὐρετήρια, ἦτοι πέντε Πίνακας χρησιμωτάτους: Α' Κώδικες ἐξ ὧν ἐλήφθησαν οἱ πίνακες κατ' ἀξίοντα ἀριθμὸν. Β' Οἱ πίνακες κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν. Γ' Σύντομος πίναξ παλαιογραφικῶν καὶ κωδικο-

λογικῶν ὄρων. Δ' Initia ἀνεκδότων ἢ ἐλάχιστα γνωστῶν κειμένων. Καὶ Ε' Γενικὸς πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.

Ἐπιθυμοῦμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα ὀλίγας γραμμὰς ἐκ τοῦ Προλόγου τοῦ ἔργου, τὸν ὅποιον ὑπογράφει ὁ Πρόεδρος τῆς Διεθνοῦς Ἐνώσεως Βυζαντινολόγων, ὁμότιμος Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Διονύσιος Α. Ζακυθινός: «Τὸ ἔργον τοῦ Ἀθανασίου Κομίνης ἔρχεται νὰ προστεθῆ εἰς τὴν μακρὰν σειρὰν ὁμοειδῶν δημοσιευμάτων τῶν Η. Omont (1891, 1902), Ch. Graux, καὶ Α. Martin (1891), P. Franchi de Cavalieri καὶ I. Lietzmann (1910, 1929), V. Benesovic (1912), G. Cezeleli καὶ Sobolovski (1913), L. Th. Lefort καὶ J. Cochez (1932), K. S. Lake (1934 κ. ἑ.) καὶ ἄλλων καὶ δὴ καὶ τοῦ Alexander Turyn, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον Codices Graeci Vaticani saeculis XIII et XIV scripti annorumque notis instructi (ἐν Βατικανῷ, 1964) ἀποτελεῖ ἐπιστημονικὸν καὶ τεχνικὸν ἄθλον. Μέχρι τοῦδε οἱ Ἕλληνες παλαιογράφοι (καὶ μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται ἄνδρες ἐπιφανεῖς τῆς ἐπιστήμης, ὁ Ἰωάννης Σακελλίων, ὁ Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ὁ Σπυρίδων Λάμπρος, ὁ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, ὁ Νίκος Βέης), ζήσαντες εἰς παλαιότερας ἐποχάς, δὲν ἐξέδωκαν ἔργα παρόμοια. Πρῶτος ὁ Κομίνης, σπουδάσας ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐν πάσῃ ἀνέσει τοὺς θησαυροὺς τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης καὶ πρὸς τῇ εὐνοίᾳ τῆς ἱερᾶς κοινότητος τῆς Μονῆς χρησιμοποιήσας τὰς δυνατότητας τῆς ἀναπτυσσομένης ἐν Ἑλλάδι Τεχνικῆς, ἀνέλαβε τὸ ἐγχείρημα. Καὶ τὸ ἔργον του εἶναι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἄρτιον» (ο. θ').

Θερμῶς συγχαίροντες διὰ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν ἐκδοσιν εὐχόμεθα ν' ἀκολουθήσῃ λίαν προσεχῶς καὶ ὡσαύτως ἐπιτυχῆς καὶ ἡ δημοσίευσίς τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Κομίνης ἐτοιμαζομένου νέου Καταλόγου τῶν χφφ τῆς Πάτμου, ὅστις ἀναμένεται μετὰ ζωντοῦ διαφέροντος ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ξένων ἐρευνητῶν.

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Κωνσταντίνου Α. Μανάφη. Μοναστηριακὰ Τυπικὰ - Διαθήκαι. Μελέτη Φιλολογική. (Ἀθηνᾶ, Σειρὰ Διατριβῶν καὶ Μελετημάτων, ἀρ. 7). Ἐν Ἀθήναις, Τυπογραφεῖον Ἀδελφῶν Ρόδη, 1970, 80ν σ. 201.

Ποία ἦτο ἡ σημασία τῶν Τυπικῶν διὰ τὰς Μονὰς τοῦ Βυζαντίου εἶναι γνωστὸν. Μέχρι τοῦδε ὅμως δὲν ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μία μονογραφία, ἡ ὅποια νὰ ἐξετάζῃ τὰ Τυπικὰ αὐτὰ καὶ νὰ δίδῃ λύσεις εἰς τὰ ποικίλα περὶ αὐτὰ προβλήματα. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ κ. Κ. Μανάφης ἐν τῇ ἐπὶ διδακτορικᾷ διατριβῇ αὐτοῦ, ἥτις ὑπεβλήθη εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Τὸ βιβλίον διαιρεῖται εἰς δύο Μέρη. Ἐν τῷ Πρώτῳ ὁ συγγραφεὺς: α) ἐξετάζει ἀναλυτικῶς τὴν σημασίαν τῶν λέξεων Τύπος, τυπῶ, Τυπικόν, διατύπωσις, ὑποτύπωσις (σσ. 21-27), παραθέτων πλῆθος σχετικῶν χωρίων ἐκ τῆς Βυζαντινῆς Γραμματείας (τῆς τε λογίας καὶ τῆς ὑπὸ τῶν Αὐτοκρατορικῶν καὶ Πατριαρχικῶν ὑπηρεσιῶν δημιουργηθείσης). β) Καθορίζει τὴν ἔννοιαν τῶν «Λειτουργικῶν Τυπικῶν», διακρίνων αὐτὰ εἰς «Κοσμικὰ καὶ Μοναστηριακὰ» (σσ. 28-32). γ) Ἀναλύων τὸ ὄρον Μοναστηριακὰ Τυπικὰ (σσ. 33-59), μετὰ ἀπὸ ἐνδελεχῆ ἐλεγχον τῶν μέχρι τοῦδε διατυπωθεισῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀπόψεων, καταλήγει, ἀκολουθῶν τὴν ἱστορικο-φιλολογικὴν μέθοδον, εἰς τὴν διατύπωσιν ὅτι ἐν Μοναστηριακῶν Τυπικῶν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι Λειτουργικὸν ἢ Τυπικὸν Κανονιστικῶν διατάξεων. Τὰ Μοναστηριακὰ Τυπικὰ τὰ συνταχθέντα ὑπὸ τῶν ἰδρυτῶν ἢ ἀνακαινιστῶν τῶν Μονῶν καὶ ἰσχύοντα ἐν αὐταῖς ὁ σ. τ' ἀποκαλεῖ Κτητορικὰ Τυπικά. Εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι ἡ κατάληξις, εἰς τὴν ὅποιαν φθάνει ὁ σ. διὰ τὰ ὑπὸ διαφόρων Αὐτοκρατόρων διὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος συνταχθέντα Τυπικά.

Ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λόγων οἱ ὅποιοι ὄθησαν ἐκάστοτε τὴν

παρέμβασιν τοῦ Κράτους εἰς τὰς τῆς μοναχικῆς κοινότητος τοῦ Ἁθω ὑποθέσεις ὁ σ. καταλήγει ὀρθότατα εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι τὰ Τυπικὰ αὐτὰ εἶναι διάφορα τῶν μοναστηριακῶν καὶ πρέπει ν' ἀποτελέσουν ἰδιαιτέρως ἄποψη τῶν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Ἀύτοκρατορικὰ χρουσόβουλα Τυπικὰ, ἀπευθυνόμενα πρὸς τὸ σύνολον τῶν Μονῶν τοῦ Ἁθω καὶ ἀποβλέποντα εἰς τὴν εὐρυθμον λειτουργίαν καὶ διοίκησιν τῆς ἀγιορειτικῆς κοινότητος ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς (σσ. 37-44). δ) Ἐρευνᾷ τὰ αἷτια τὰ ὠθήσαντα τοὺς Ἱδρυτὰς τῶν Μονῶν εἰς τὴν σύνταξιν τῶν Τυπικῶν (σσ. 60-66), ἀναλύει τὸ περιεχόμενον αὐτῶν (σσ. 67-82), διερευνᾷ τὰς ἐπὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν ποικίλας ἐπιδράσεις (σσ. 83-97), ἐξετάζει τὸ θέμα τοῦ χρόνου καθ' ὃν συνετάσσοντο ταῦτα (σσ. 98-103) καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς διαλαμβανόμενα σχετικῶς πρὸς τὴν τήρησιν τῶν διατάξεων αὐτῶν (σσ. 104-112). ε) Ἀναφέρεται εἰς τὸ θέμα τῶν «Βρεβίων» τῶν Μονῶν. Καθορίζει σημασιολογικῶς τὴν λέξιν, ὡς καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς καὶ τονίζει τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν τῶν ἐγγράφων τούτων διὰ τὰς Μονὰς (σσ. 113-123).

Ἐν τῷ Δευτέρῳ Μέρει τὸν σ. ἀπασχολεῖ τὸ θέμα τῶν Κτητορικῶν Διαθηκῶν. Διὰ τῆς αὐτῆς, ὡς καὶ ἐν τῷ Πρώτῳ Μέρει, σαφηνεῖ, ἐξετάζει τὰς αἰτίας διὰ τὰς ὁποίας ἐγράφησαν αἱ Διαθήκαι, ποιοὶ ἦσαν οἱ συντάκται αὐτῶν, τὸν χρόνον συντάξεως αὐτῶν, τὰς διαφόρους ὀνομασίας αὐτῶν, τὴν μορφήν καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, τέλος δὲ κατατάσσει τὰς Διαθήκας, τὰς ὁποίας καὶ ἀποκαλεῖ «Μοναστηριακὰς ἢ Κτητορικὰς Διαθηκὰς» (σσ. 124-173).

Εἰς τὸ τέλος τοῦ συγγράμματος παρατίθενται τὰ γενικὰ συμπεράσματα, ὡς καὶ λίαν χρήσιμοι πίνακες τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν καὶ τύποις ἐκδοθέντων Τυπικῶν—Διαθηκῶν μετὰ τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν. Ἀναλυτικοὶ Πίνακες κυρίων Ὀνομάτων, ὡς καὶ Ὀνομάτων καὶ Πραγματικῶν διευκολύνουν μεγάλως τὴν χρῆσιν τοῦ βιβλίου.

Ἡ ὅλη διαπραγματεύσις τοῦ θέματος καὶ ἡ ἐπιτυχῆς συναγωγή συμπερασμάτων καὶ λύσεων, εἰς τὰς ὁποίας κατέληξεν ὁ σ., δεικνύουν βαθεῖαν γνῶσιν τῶν πηγῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων κυρίως καὶ ὀρθῶς ἐστηρίχθη οὗτος. Τοῦτο οὐδὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἐχρησιμοποίησεν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ἐξαντλητικῶς καὶ τὴν σχετικὴν ἡμετέραν καὶ διεθνῆ Βιβλιογραφίαν. Ἰδιαιτέρως ὀφειλομένον νὰ τονίσωμεν ἐπίσης τὴν καλλιπέπειαν, τὴν μέθοδον, ὡς καὶ τὴν σαφήνειαν τοῦ ὕφους τοῦ σ. Αἱ ἀρεταὶ αὐτὰ καθιστοῦν τὸ βιβλίον προσιτὸν καὶ εὐληπτον εἰσέτι καὶ εἰς τοὺς μὴ εἰδικούς.

Ἡ σημασία τοῦ βιβλίου, μόνης ὡς ἤδη προείπομεν Μονογραφίας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, καθίσταται ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος, τὴν ὁποίαν ἐνέχουν τὰ κείμενα τῶν Τυπικῶν, διὰ τὴν Θεολογίαν γενικώτερον (καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν μοναστικὴν ζωὴν, τοὺς λειτουργικοὺς τύπους, τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν κ.λ.π.), διὰ τὴν Φιλολογίαν (γλωσσικῶς), διὰ τὴν Ἱστορίαν (ἱστορικαὶ εἰδήσεις, αὐτοβιογραφίαι τῶν συνταξάντων αὐτὰ), διὰ τὴν Τέχνην καὶ Παιαγογραφίαν (καλλιτεχνικὰ ἐργαστήρια, εἰκονογραφίαν, Ἀρχιτεκτονικὴν), διὰ τὴν Λογογραφίαν (εἰδήσεις ποικίλαι περὶ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου), διὰ τὴν Νομικὴν (κανόνες, διαμοναστηριακαὶ σχέσεις, ἀξιώματα, θεσμοί) καὶ γενικῶς διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἐργασία αὕτη διανοίγει νέαν ὁδὸν εἰς τὴν περὶ τὰ Τυπικὰ ἔρευνον, καθ' ὅτι, ὡς καὶ ὁ σ. ἐν τῷ προλόγῳ τονίζει, ἕκαστον κεφάλαιον αὐτῆς θὰ ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ ἰδιαίτερον Μελέτην. Θὰ ὑπόχουμεθα εἰς τὸν σ., ἡ ἐργασία τοῦ ὁποίου τιμᾷ τὴν ἐλληνικὴν Ἐπιστήμην, ὅπως πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς περὶ τὰ Τυπικὰ γνῶσεως ἡμῶν, προβῆ καὶ εἰς τὴν κριτικὴν ἐκδοσὴν τῶν κειμένων αὐτῶν. Οὕτως ἡ συμβολὴ αὐτοῦ θὰ ἦτο μεγίστη εἰς τὴν Θεολογίαν καὶ δὴ εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν καὶ μάλιστα εἰς ἕνα τομέα εἰς τὸν ὁποῖον δυστυχῶς ἐλάχιστα ἔχομεν νὰ ἐπιδειξώμεν.

Γ. Β. ΑΝΤΟΥΡΑΚΗΣ

Βι β λ ι ο γ ρ α φ ι κ ᾶ. Περιοδικὸν τῆς Βιβλιογραφικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος.
I. Ἀθῆναι 1972. Σχ. 8ον, σσ. 94.

Ἀποτελεῖ κοινὴν ὁμολογίαν ὅτι αἱ βιβλιογραφικαὶ σπουδαὶ ἐν Ἑλλάδι ὑστεροῦν κατὰ τρόπον ἀποκαρδιωτικόν. Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι μεταπολεμικῶς παγκοσμίως διαπιστοῦται μία ἐκτεταμένη ἐνασχόλησις, ἡ ὁποία καλύπτει βιβλιογραφικῶς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστήμης, εἰς τὴν χώραν μας δὲν ἔχει συνειδητοποιηθῆ ὅσον ἐπιβάλλεται ἡ σημασία καὶ ἡ ἀξία τῆς βιβλιογραφίας διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης ἐν γένει καὶ τὴν συγκαταριθμησὶν μας μεταξὺ τῶν μεθοδικῶς ἐργαζομένων καὶ προβαλλόντων τὴν ὄλην των ἐθνικὴν πνευματικὴν παραγωγὴν.

Βεβαίως ἐπ' ἐσχάτων πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι καταβάλλεται πολλὴ προσπάθεια ἀπὸ μέρους Ἐπιστήμονικῶν Ἑταιρειῶν ὅπως δημοσιεύωσιν εὐρετήρια τῶν περιοδικῶν τὰ ὁποῖα ἐκδίδουν, ἢ καὶ μειωνομένων ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι δημοσιεύουσιν εἰδικὰς βιβλιογραφίας, καὶ ἀπὸ μέρους τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν, τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, τὸ ὁποῖον δημοσιεύει σειρὰν βιβλιογραφικῶν ἐκδόσεων εἰς συμπλήρωσιν καὶ ἀξιολόγησιν τοῦ ἔργου τῶν Δ. Γκίνη-Β. Μέξα καὶ βιβλιογράφησιν συμμείκτων κ.λ.π., ὅμως πιστεύεται, καὶ δικαίως, ὅτι πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν μόνον μερικὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ὅλου βιβλιογραφικοῦ προβλήματος τῆς Ἑλλάδος, ἐφ' ὅσον ἐλλείπει ὁ ἐπίσημος καὶ ὑπεύθυνος φορεὺς, ὁ ὁποῖος θὰ καλλιεργῆ τὴν βιβλιογραφίαν καὶ ὡς ἀντικείμενον καὶ ὡς σπουδὴν μεθοδολογικὴν.

Τὸ κενὸν τοῦτο φιλοδοξεῖ νὰ καλύψῃ ἡ Βιβλιογραφικὴ Ἑταιρεία τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἰδρύθη τὸ ἔτος 1967. Ἡ βιβλιογραφουμένη ἐκδοσις ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ ἐπισήμου ὄργάνου τῆς Ἑταιρείας. «Τὸ περιοδικὸν ἔχει χαρακτῆρα τόσον θεωρητικόν, ὅσον καὶ ἐνημερωτικόν. Θὰ δημοσιεύωνται εἰς αὐτὸ μελετήματα περὶ βιβλιογραφικῶν προβλημάτων ὡς καὶ ἄρθρα καὶ σχόλια ἐπὶ διαφόρων ἐπικαιρῶν θεμάτων σχετικῶν μὲ τὴν βιβλιογραφίαν. Αὐτοτελεῖς βιβλιογραφίαι δὲν θὰ δημοσιεύωνται εἰς τὸ περιοδικόν. Ἄν εὐνοῦκοὶ ὄροι τὸ ἐπιτρέψουν, αἱ βιβλιογραφίαι αὗται θὰ δημοσιεύωνται εἰς εἰδικὴν σειρὰν αὐτοτελῶν ἐκδόσεων τῆς Ἑταιρείας. Διορθώσεις ὅμως καὶ συμπληρώσεις δημοσιευθειῶν βιβλιογραφιῶν θὰ γίνωνται δεκταὶ πρὸς δημοσίευσιν», ὅπως ἀνεκοίνωσε τὸ Δ. Συμβούλιον δι' ἐγκυκλίου του πρὸς τὰ μέλη.

Τὰ περιεχόμενα τοῦ τεύχους:

Ἡ πορεία μας, σσ. 1-2, ἐνθα χαράσσονται αἱ κατευθυντήριοι γραμμαὶ τῆς ἐκδόσεως.

Ἀκολουθοῦν αἱ μελέται:

Κ. Θ. Δ η μ α ρ ᾶ, Μαργινάλια σὲ ἓνα ἀντίτυπο τοῦ D' Holbach, σσ. 3-12.

Δ. Γ κ ί ν η, Κανόνες συντάξεως γενικῆς ἐθνικῆς ἐλληνικῆς βιβλιογραφίας, σσ. 13-16.

Ε. Γ. Π ρ ω τ ο ψ ᾶ λ τ η, Ὁ πρῶτος πυρὴν τῶν θησαυρῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, σσ. 17-20.

Π. Π α ῖ δ ο ὄ σ η, Ἱατρικὴ ἐνημέρωσις καὶ ἐλληνικὴ ἱατρικὴ βιβλιογραφία, σσ. 21-25.

Μ. Φ. Δ ρ α γ ο ὄ μ η, Παρατηρήσεις καὶ συμπληρώσεις στὸν «Κατάλογο βυζαντινῶν μουσικῶν χειρογράφων τῆς Ὁξφόρδης», σσ. 26-36.

Ν. Γ. Μ α κ ρ ῆ, Ὁ Ἐμμ. Γεωργίου καὶ τὸ «Δελτίον» του. Ἐνας λησμονημένος βιβλιοπώλης-βιβλιογράφος, σσ. 37-52.

Π. Φ. Χριστοπούλου, Μία τουρκικὴ ἡμερίδα στὴν Ἀθήνα τοῦ 1880, σσ. 53-56.

Ι. Α. Θωμοπούλου, Τὰ εὑρετήρια σσ. 57-59.

Τὰ σημειώματα:

Ν. Γ. Μ(αυρή), Ἡ ἑλληνικὴ παρουσία εἰς τὴν διεθνή βιβλιογραφίαν, σσ. 60-62.

Ι. Α. Θωμοπούλου, Νικόλαος Γ. Πολίτης. Ὁ Βιβλιογράφος, σσ. 63-66. Ὁς, Γεώργιος Φουσάρας, σ. 66.

Τὸ χρονικὸν τῆς Βιβλιογραφικῆς Ἐταιρείας, σσ. 67-72.

Ὁς, Ἡ Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία 1864-1897. (Βραβεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), σσ. 72.

Ν. Γ. Μ(αυρή), Bibliography εἶναι βιβλιογραφία; σσ. 73-74.

Ὁς, Γ. Π. Σαββίδη, «Οἱ Καβαφικὲς ἐκδόσεις», σ. 75.

Ὁς, Ὁ Συλλογικὸς Κατάλογος Βιβλιοθηκῶν, σ. 75.

Γ. Μ. Κακώρη, Ἡ ἔννοια Ἑλλήνων Βιβλιοθηκαρίων, σσ. 76-77.

Κ. Ντελοπούλου, Συλλογικὸς Κατάλογος Βιβλίων, σσ. 77-78.

Ἄ. Στ. Ἀνεστίδη, Μαθήματα βιβλιογραφίας σὲ Γυμνάσιο, σσ. 78-80.

Πληροφορίαι σχετικαὶ πρὸς «πολιτοποιούμενα ἔντυπα καὶ χειρόγραφα», σ. 80, «Ἐτοιμαζόμενες βιβλιογραφίαι», σσ. 80-81, «Βιβλία ζητούμενα ἢ προσφερόμενα», σ. 81, «Βιβλιογραφία τοῦ σκόλου», σ. 82 καὶ «Βιβλιογραφικὰ προβλήματα» σ. 83.

Τὸ τεύχος κατακλείει ἡ «Βιβλιογραφία Ἑλληνικῶν Βιβλιογραφιῶν (1967-1971)» τοῦ Ν. Γ. Μ(αυρή), σσ. 84-93.

Ἀσφαλῶς τὰ περιεχόμενα τοῦ τεύχους δὲν καλύπτουν τὸ σύνολον τῶν ἑλληνικῶν βιβλιογραφικῶν δυνατοτήτων. Ὑπάρχουν πολλὰ ὀνόματα, τὰ ὅποια δὲν συμμετέχουν εἰς τὴν πρώτην αὐτὴν δημοσίαν ἐμφάνισιν τῆς Ἐταιρείας. Ἀποτελεῖ ὅπωςδήποτε ὑποχρέωσιν αὐτῶν ἡ ἀνταπόκρισις εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς Ἐταιρείας διὰ τὴν ἀρτίαν ἐμφάνισιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς διεθνεῖς βιβλιογραφικοὺς κύκλους, καὶ τὴν ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς πολιτείας, ἡ ὁποία τῆς ἀνέθεσε τὴν ἔκδοσιν τῆς γενικῆς ἔθνικῆς βιβλιογραφίας μας.

Ἐξ ἄλλου ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ περιοδικοῦ ὀφείλει κατὰ πρῶτον λόγον νὰ καταστήσῃ τὴν σύνταξιν τῆς βιβλιογραφίας τῶν ἑλληνικῶν βιβλιογραφιῶν συλλογικῶν ἐργασίων μελῶν τῆς Ἐταιρείας ἢ συνεργατῶν τοῦ περιοδικοῦ, ὥστε αὕτη νὰ καλύπτῃ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, νὰ καθιερώσῃ δὲ στήλην βιβλιοκρισιῶν καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν προσδιορισμὸν τακτοῦ χρονικοῦ διαστήματος ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΣΤ. ΑΝΕΣΤΙΑΔΗΣ